

Skydeområde Rømø

Drifts- og Plejeplan 2002-2017

Miljøministeriet • Skov- og Naturstyrelsen
&
Flyvestation Skrydstrup

Skydeområde Rømø

- Drifts- og Plejeplan 2002-2017

Udgivet af Miljøministeriet,
Skov- og Naturstyrelsen,
Flyvestation Skrydstrup og Flyvertaktisk Kommando

Tekst:	Niels Dahlin Lisborg og Erling Krabbe, Skov- og Naturstyrelsen
Kort (bilag 1 og 2):	Niels D. Lisborg, Skov- og Naturstyrelsen med bidrag fra H. C. J. Yde, Flyvematerielkommandoen
Bevoksningsliste (bilag 4):	NDL
Forsideillustration:	Strandskade af Jeppe Ebdrup
Lay-out, omslag:	DT-Kommunikation
Tryk og repro:	
Tryk af kort:	DT-Kommunikation
Indbinding:	
Aftale vedrørende kortmateriale:	Udsnit af Kort & Matrikelstyrelsens kortmaterialer er gengivet i henhold til tilladelse G18/1997.
Oplag:	200 eksemplarer
ISBN:	87-7279-439-9
Hæftet kan fås hos:	Flyvestation Skrydstrup Lilholtvej 2 6500 Vojens Tlf. 74 54 13 40

Drifts- og Plejeplan 2001 – 2017

Nærværende drifts- og plejeplan for Skydeområde Rømø stadfæstes hermed som gældende for perioden 1/10-2002 til 30/9-2017.

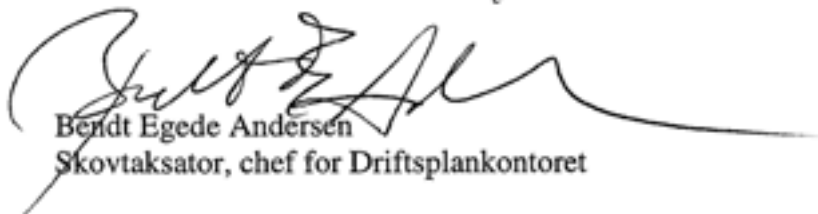
Flyvestation Skrydstrup, den

M. Fleischer
Oberst, chef for Flyvestation Skrydstrup

Skov- og Naturstyrelsen, den

10/10 - 2002

Bendt Egede Andersen
Skovtaksator, chef for Driftsplankontoret

INDLEDNING	1
1 GENERELT OM DRIFTS- OG PLEJEPLANER	1
1.1 FORMÅL OG BAGGRUND	1
2 BESKRIVELSE AF PLANPROCESSEN	2
2.1 Forudsætninger	2
2.2 Planens indhold	2
2.3 Planændringer	2
3 SÆRLIGT OM DRIFTS- OG PLEJEPLANEN FOR SKYDEOMRÅDE RØMØ	4
3.1 Baggrund	4
3.2 Aftalens virkning	4
STATUS	5
4 BESKRIVELSE AF SKYDEOMRÅDE RØMØ	5
4.1 Skydeområde Rømø	5
4.2 Forpagtningsaftale mellem Lindet Statsskovdistrikt og forsvaret	5
4.3 Aftale mellem private lodsejere og Forsvarsministeriet	6
4.4 Landskab og geologi	6
4.5 Den militære historie	7
4.6 Korttegning	8
4.7 Registrering af arealtyper	10
4.8 Plejetilstand	12
4.9 Flora	13
4.10 Fauna	17
4.11 Sammenfatning af naturværdierne på Skydeområde Rømø	20
4.12 Kulturhistorie	21
5 SKYDETERRÆNETS NUVÆRENDE ANVENDELSE	22
5.1 Overordnet beskrivelse af skydeterrænets anvendelse	22
5.2 Faciliteter og brug	22
5.3 Forsvarets gældende bestemmelser og restriktioner for Skydeområde Rømø	23
6 FORSVARETS NUVÆRENDE DRIFT OG PLEJE AF TERRÆNET	26
6.1 Vedligeholdelse og oprydning ved målområderne	26
6.2 Flyvesikkerhed og nedsættelse af kollisionsskade mellem luftfartøjer og fugle	26
7 OFFENTLIGHEDENS ADGANG	28
7.1 Adgangsforhold	28
8 LOVMÆSSIGE BRUGSBEGRÆNSNINGER ELLER BINDINGER	29
8.1 Generel lovpraksis for forsvarets arealer	29
8.2 Den trilaterale vadehavsplan	29
8.3 Status som internationalt naturbeskyttelsesområde, Natura 2000	30
8.4 Regionplan for Sønderjyllands Amt 1997-2008	32
8.5 Status i kommuneplanen	32
8.6 Planloven	32
8.7 Naturbeskyttelsesloven	33
8.8 Museumsloven	35
8.9 Vandløbsloven	35
8.10 Retningslinier for reduktion af risiko for kollision mellem luftfartøjer og fugle	36
8.11 Bekendtgørelse om fredning og vildtreservat i Vadehavet	36
8.12 Fredningskendelse af 17. december 1985	37
8.13 Nationalt Geologisk Interessesområde	37
FREMTIDIGE BEHOV OG ØNSKER	38
9 FORSVARETS FREMTIDIGE BEHOV OG ØNSKER	38
9.1 Fremtidige brug af terrænet	38
9.2 Tilføjelser af anlæg som følge af nye træningsbehov	38
10 SKOV- OG NATURSTYRELSENS FORSLAG TIL BESKYTTELSE OG FORBEDRING AF NATURVÆRDIER	40
10.1 Overordnet målsætning for skydeterrænets fremtidige naturtilstand	40
10.2 Pleje af strandengene	40
10.3 Reduktion af sprængninger i sælernes yngletid	41

10.4	Bortskræmning af fugle i jagerflyenes indflyvningsbane.....	41
10.5	Offentlighedens adgang.....	42
11	KOMMENTARER OG ØNSKER FRA EKSTERNE BIDRAGYDERE.....	43
11.1	Dansk Ornitologisk Forening.....	44
11.2	Bidrag fra Friluftsrådet	45
	AFVEJNING.....	46
12	AFVEJNING AF BENYTTELSE OG BESKYTTELSE.....	46
12.1	Vurdering af ønsker og forslag fra forsvaret.....	46
12.2	Vurdering af ønsker og forslag fra Skov- og Naturstyrelsen	47
12.3	Afvejning af ønsker og forslag fra bidragyderne	49
	PLAN.....	51
13	FREMTIDIGE RETNINGSLINIER.....	51
13.1	Generelle retningslinier for den fremtidige benyttelse.....	51
13.2	Pleje af strandengene.....	52
13.3	Hensyn til sælernes yngletid.....	53
13.4	Bortskræmning og regulering af fugle	53
13.5	Generelle retningslinier for øvelsesaktiviteter.....	53
13.6	Offentliggørelse af skydninger på skydeterrænet.....	53
13.7	Retningslinier for brug af gødsning og sprøjtning	53
13.8	Retningslinier for offentlighedens adgang til Skydeområde Rømø	53
13.9	Nødvendige tilladelser til plejetiltag eller etablering af nye anlæg	54
13.10	Planændringer	54
	ØKONOMI.....	56
14	ØKONOMISKE KONSEKVENSBEREGNINGER	56
14.1	Afbrænding af Stiv Kvik i vinterhalvåret.....	56
14.2	Etablering af stender/smæklåger samt markering af stiforløb.	56
14.3	Åbning i rækværk på udsigtsplatformens vestside.....	56
	BILAG.....	58
15	OVERSIGT OVER BILAG.....	
	Bilag 1: Grund- og øvelseskort over Skydeområde Rømø (i kortlomme bagest)	
	Bilag 2: Drifts- og plejekort (i kortlomme bagest).....	
	Bilag 3: Arealiste for Skydeområde Rømø	
	Bilag 4: Retningslinier for forsvarets anvendelse af skyde- og øvelsesterræner	
	i relation til Naturbeskyttelseslovens §§ 3-4	
	Bilag 5: Ordensreglement (i kortlomme bagest).....	

INDLEDNING

1 Generelt om drifts- og plejeplaner

1.1 Formål og baggrund

Mange af forsvarets arealer indeholder store naturværdier i form af et rigt dyre- og planteliv samt store, sammenhængende landskaber. Dyr og planter trives netop godt her, fordi arealerne gennem mange år har fået lov at henligge i naturtilstand, men også fordi der udover periodisk aktivitet fra militære enheder i øvrigt ikke færdes så mange mennesker i områderne.

Som led i forsvarets miljøstrategi bestemte Forsvarskommandoen i september 1993 ved bestemmelse (FKOBST 610-6, SEP 1993) om miljø- og naturbeskyttelse, at der for hvert øvelses- og skydeområde skal udarbejdes en drifts- og plejeplan.

Den 24. oktober 1995 indgik Forsvarskommandoen og Skov- og Naturstyrelsen en samarbejdsaftale, der sikrer en planlægning af drift og pleje for en række af forsvarets øvelsespladser samt skyde- og øvelsesterræner.

Formålet med en drifts- og plejeplan er at sikre, at der på forsvarets arealer opnås en tilfredsstillende balance mellem forsvarets behov for nødvendig uddannelse og træning af enheder under realistiske vilkår og hensynet til naturbeskyttelse og rekreative interesser.

Da planlægningen ønskes brugt som et redskab til beskyttelse og forbedring af naturværdier på forsvarets arealer er amt og kommune, Danmarks Naturfredningsforening samt Friluftsrådet medinddraget som såkaldte eksterne bidragsydere ved udarbejdelsen. Samtidig er det forventningen, at amt og kommune, som de relevante myndigheder, gennem inddragelse i afvejningen mellem benyttelse og beskyttelse vil administrere relevant lovgivning med udgangspunkt i planen.

Drifts- og plejeplanlægningen vil desuden tilvejebringe et ensartet grundlag for en flersidig forvaltning af forsvarets arealer. Samtidig vil planlægningen give medarbejdere i forsvaret en naturmæssig viden, herunder en forståelse for behovet og mulighederne for varetagelse af flersidige hensyn ved drift og pleje af arealerne.

Støjproblematikken i relation til naboer ligger uden for drifts- og plejeplanlægningsarbejdet, idet støj reguleres i henhold til miljøbeskyttelsesloven. Bestemmelser om støjregulering for Skydeområde Rømq er fastsat i "Bekendtgørelse om støjregulering af forsvarets øvelsespladser og skyde- og øvelsesterræner" (Bek. nr. 468 af 13. juni 2002).

2 Beskrivelse af planprocessen

2.1 Forudsætninger

I forbindelse med udarbejdelse af drifts- og plejeplanen er udgangspunktet, at terrænerne er udlagt som militære områder, og derfor fortsat skal kunne anvendes som sådan.

Drifts- og plejeplanen skal tydeliggøre terrænets naturmæssige og rekreative værdier og udstikke retningslinier for terrænets brug, beskyttelse og pleje, under hensyntagen til disse værdier, samtidig med at der opnås en tilfredsstillende løsning af forsvarets behov for militær brug af terrænet.

Planen skal således rumme en afvejning mellem henholdsvis forsvarets behov for militær brug af terrænet og samfundets interesse i en forsvarlig og langsigtet forvaltning af terrænets naturværdier.

Som følge af, at der er tale om et militært område vil rekreative interesser (offentlighedens adgang til forsvarets areal) kun blive tilgodeset i det omfang, det ikke generer den militære brug og i øvrigt er sikkerhedsmæssigt forsvarligt. Herudover kan hensynet til naturmæssige værdier påvirke mulighederne for rekreativ benyttelse.

De i drifts- og plejeplanen opstillede retningslinier, skal være enkle for forsvaret at administrere i praksis.

2.2 Planens indhold

Planen skal

- Kortlægge og afgrænse naturtyper, bevoksninger, veje, forsvarets anlæg etc.
- Beskrive de naturmæssige værdier og identificere de mest bevaringsværdige af disse, samt påpege eventuelle behov/muligheder for forbedring af de naturmæssige værdier.
- Beskrive forsvarets nuværende benyttelse og drift af terrænet samt klarlægge forsvarets fremtidige behov for benyttelse af terrænet.
- Beskrive den rekreative benyttelse af terrænet.
- Foretage afvejningen imellem forsvarets behov for benyttelse, ønskerne om beskyttelse, forbedring af naturværdier samt forbedring af de rekreative muligheder.
- Anvise hvorledes denne afvejning kan realiseres i praksis, herunder fastlægge retningslinier for terrænets fremtidige benyttelse, pleje og forbedring.
- Beregne de økonomiske konsekvenser af planens bestemmelser for forsvaret.

2.3 Planændringer

Drifts- og plejeplanen gælder for 15 år.

For til stadighed at holde planen med så langt et tidsrum tidssvarende og fleksibel, kan der løbende foretages ændringer i drifts- og plejeplanen, forudsat at aftaleparterne er enige.

Såfremt forsvaret eller Skov- og Naturstyrelsen ønsker ændringer i drifts- og plejeplanen indsender den lokale myndighed begrundede forslag herom via Flyvertaktisk Kommando til Skov- og Naturstyrelsen eller omvendt. Hvis der ikke er væsentlige indsigelser, indsættes planændringen i den pågældende plan med gyldighed som en del af denne.

Planændringerne kan således opfattes som en løbende fortsættelse af planlægningsfasens dialog mellem parterne.

Som udgangspunkt kræver enhver afvigelse fra planens retningslinier - som de fremgår af planafsnittet - en planændring. Der gælder dog en bagatelgrænse for kravet om planændringer. I tvivlstilfælde om bagatelgrænsen bør parterne drøfte dette spørgsmål indbyrdes.

Planændringer kan også være en nødvendighed som følge af afgørelser fra relevante myndigheder.

Udover planændring kan dispositioner, der ligger udenfor planens rammer, kræve tilladelse fra relevante myndigheder.

3 Særligt om drifts- og plejeplanen for Skydeområde Rømø

3.1 Baggrund

Som nævnt i indledningen har Forsvarskommandoen og Skov- og Naturstyrelsen indgået en aftale om planlægning af drift og pleje for en række af forsvarets områder.

En særskilt aftale om en drifts- og plejeplan for Skydeområde Rømø blev indgået mellem Flyvertaktisk Kommando og Skov- og Naturstyrelsen den 22. marts 2001.

Drifts- og plejeplanlægningen forestås af Skov- og Naturstyrelsen og niveau 3-myndigheden, d.v.s. Flyvestation Skrydstrup i samarbejde med Skov- og Naturstyrelsen.

Da Skydeområde Rømø ligger i vadehavsområdet vil det som en del af drifts- og plejeplanen være naturligt at se på, hvorvidt Vadehavsplanen, der er en ministererklæring indgået af regeringerne fra henholdsvis Holland, Tyskland og Danmark (se kap. 8.2) kan implementeres under afvejet hensyntagen til forsvarets interesser.

I 1999 foretog Skov- og Naturstyrelsen den biologiske registrering af området, og i foråret 2001 blev en markgennemgang af arealet foretaget med henblik på udarbejdelsen af digitale kort over terrænet samt supplerende af den biologiske registrering.

I forbindelse med udarbejdelsen af planen har Sønderjyllands Amt, Skærbæk Kommune, Danmarks Naturfredningsforening, Dansk Ornitologisk Forening, Rømø Jagtforening samt Friluftsrådet mfl. haft lejlighed til at se terrænet ved en fremvisning den 16. marts 2001 og til at fremsende bidrag samt ønsker til planen. Endelig har bidragsyderne haft lejlighed til at kommentere planforslaget inden færdiggørelsen.

3.2 Aftalens virkning

Drifts- og plejeplanen er bindende for de to aftaleparter, i dette tilfælde Flyvestation Skrydstrup og Skov- og Naturstyrelsen. Ved underskrift af planen forpligter aftaleparterne sig således til at efterleve og respektere planens fastsatte bestemmelser.

STATUS

4 Beskrivelse af Skydeområde Rømø

4.1 Skydeområde Rømø

Skydeterrænet udgør ca. 2228 ha¹, og er beliggende på Rømøs nordspids i Sønderjyllands Amt, Skærbæk Kommune.

Terrænet består for 3/4 vedkommende af et enormt sandstrandsområde – Vadehavet, som omgiver den øvrige del bestående af flade strandenge. Terrænet har i hovedtræk været lukket for offentligheden siden skydeområdets oprettelse i 1954. Forsvarets brug af området har betydet at især sælerne har fundet et fristed på de store, ydre sandflader, da færdsel i det afspærrede område er meget beskeden.

Størstedelen af terrænet, ca. 1900 ha, ejes af Miljøministeriet, lokalt ved Lindet Statsskovdistrikt. Det resterende areal, der består af strandenge ind mod land, ejes af private lodsejere. Forsvaret har indgået en forpagtningsaftale med henholdsvis Lindet Statsskovdistrikt og de private lodsejere.

4.2 Forpagtningsaftale mellem Lindet Statsskovdistrikt og forsvaret

Lejeaftalen er indgået mellem statsskovdistriktet og forsvaret ved Flyvestation Skrydstrup for perioden 01.04 1994 til 31.03 2004. I denne periode er aftalen uopsigelig fra Skov- og Naturstyrelsen (medmindre der fra forsvarets side er tale om mislighold af indholdet i forpagtningsaftalen). Forsvaret kan opsigte aftalen med 1 års varsel.

Af aftalen fremgår, at flyvestationen må fremleje det omfattede areal til græsning med får, kvæg og heste. Der må ikke pløjes, harves, gødskes eller kalkes på arealerne.

Flyvestationen skal respektere de begrænsninger i benyttelsen af terrænet, der følger af lovgivningen herunder reglerne i naturbeskyttelsesloven samt bekendtgørelse om fredning og vildtreservat i Vadehavet.

Flyvestationen skal tage størst mulig hensyn til vilde dyr og planter i området. Færdsel i områder med sæler og større mængder fugle skal indskrænkes til et minimum. I målområderne og i overflyvningszonen prioriteres flyenes sikkerhed dog højere end hensynet til dyr og planter.

Som følge af forpagtningsaftalen tillades det flyvestationen at etablere alle for skydeøvelsernes gennemførelse nødvendige anlæg på arealerne. Flyvestation Skrydstrup skal dog i nødvendigt omfang indhente tilladelser hertil hos andre offentlige myndigheder (amt, kommune).

Af aftalen fremgår endvidere at forsvaret har ansvaret for de nødvendige sikkerhedsforanstaltninger i forbindelse med skydeterrænets brug.

¹ 1 ha = 10.000 m²

4.3 Aftale mellem private lodsejere og Forsvarsministeriet

Af lejeaftalen mellem lodsejerne og forsvaret fremgår bl.a. at lodsejerne er berettiget til, uden ansvar for Forsvarsministeriet, at drive jagt og lade heste, kreaturer og får græsse på det udlejede areal i den udstrækning dette, efter Forsvarsministeriets bestemmelse, kan ske uden gene for øvelsernes gennemførelse. Herudover er der ikke adgangsret eller brugsret til arealerne.

Hegn må kun opsættes efter tilladelse fra Chefen for Flyvestation Skrydstrup og skal på denes forlangende omgående og uden erstatning fjernes.

Forsvarsministeriet er ansvarsfri hvad angår skade på personer, dyr (kvæg undtaget) eller materiel, som befinder sig på det lejede areal i eller uden for skydetiden, forvoldt af ammunitionsgenstande såsom projektiler, projektildele, sprængladninger, forsagere eller lignende.

Af kontrakten fremgår af vedligeholdelsen af det lejede areal, herunder ukrudtbekæmpelse, oprensning af vandløb m.v. er forsvaret uvedkommende.

4.4 Landskab og geologi

Rømmø er en relativ ung ø, der er opstået og skabt af havet. Det der kaldes en barreø. Det startede for kun ca. 2000 år siden som en sandbanke i Nordsøen. Efterhånden har havet aflejret sand og ler og derved har klitter kunne dannes med mellemliggende lave marskområder.

Sandbanken, der var begyndelsen til Rømmø ligger nu inde i øens centrale klitområde.

Øen er i dag Danmarks 10. største ø – og udgør ca. 120 kvadratkilometer.

I første halvdel af dette århundrede er forstranden vokset mod vest. Gennem de sidste 30 år – og med væsentligt øget hastighed de sidste 10 år – er en ny række forklitter ved at dannes 1-2 km vest for de gamle havklitter. I de første år var forklitterne meget sårbare overfor stormfloder, men vinterstormene i 1999/2000 har tilsyneladende kun svækket dem i mindre grad.

Mellem havklitter og forklitter breder strandengsvegetationen sig langsomt – endnu et eksempel på det dynamiske havpåvirkede landskab, der konstant er i forandring.

Topografien i det nuværende landskab er stadigvæk i høj grad bestemt af måden, hvorpå mennesket har påvirket den. Det ses at grøfterne og det dyrkede landskab endnu følger det naturlige system af strandengenes søer og loer – eller låer som det hedder lokalt.

Den nordlige del af Rømmø, der udgør skydeterrænet, består yderst af et kæmpe strandområde, der strækker sig over flere kilometer og inderst af udstrakte grønne strandenge med et rigt fugleliv – ikke mindst i træktiden, idet Rømmø ligger på en af Europas vigtigste ruter for trækfugle.

Skydeterrænet er gennemskåret af et forgrenet netværk af tidevandsrender. De største er ”Jens Bleggs Lå”, ”Sørens Lå” og ”Elius Lå”, der strækker sig ind over strandengene samt ”Skorstenens Lå” helt ude ved Bollert Sand.

Når tidevandsrenderne går over deres bredder overskylles strandengene, der derved får tilført havvand, hvilket giver udslag i strandengenes karakteristiske flora.

Som andre steder langs Jyllands kyst med tæt kontakt til Vesterhavet har sandflugten til tider været omfattende. Problemet var på landsplan særligt stort i 1600-1700-tallet, bl.a. fordi man lod får og kvæg græsse frit i klitter og heder, hvorved den vegetation, der skulle binde den lette jord, blev ødelagt.

Klitplantagerne på øen blev oprindeligt anlagt for at skabe en varig sikring mod sandflugt og desuden give den nødvendige læ til de bagved liggende landbrugsjorder.

Rømø er omgivet af Vadehavet – Europas største vådområde. Vadehavet strækker sig fra Den Helder i Holland til Esbjerg i Danmark – en strækning på ca. 500 km - og dets vader udgør jordens største ubrudte strækning af slikvader.

Vadehavet er et lavvandet, kystnært havområde, der er kendetegnet ved en naturlig dynamik og en stor biologisk produktivitet.

Vadehavet er et vigtigt fourageringsområde for mange tusinde vandfugle, der opholder sig her under trækket eller benytter området som yngle-, fædnings- og overvintringsområde.

De trækkende vandfugle, der udnytter Vadehavets rige føderessourcer, yngler for størstedelens vedkommende i Sibirien, Grønland og det nordlige Skandinavien.

Vadehavsområdet er desuden et vigtigt opvækstområde for nogle af Nordsøens fiskebestande og havpattedyr.

Den nordlige del af skydeterrænet er sammen med Koresand udpeget som nationalt geologisk interesseområde, se 8.13.

4.5 Den militære historie

Skydeområde Rømø blev oprettet i 1954 – kun 4 år efter at flyvevåbnet var blevet oprettet som et selvstændigt værn. Flyvestation Skrydstrup var netop blevet etableret året før og der opstod derfor straks et behov for et område, hvor den nye flyvestation kunne træne bombning og skydning.

Daværende oberstløjtnant Wylich-Muxoll og oberstløjtnant J. Brodersen fandt et velegnet område på Rømø's nordspids.

Der blev herefter forhandlet med sognerådsformanden og de berørte lodsejere. Man kom frem til et overenskomstforslag, som kunne tiltrædes både af lodsejere og forsvaret.

Overenskomsterne mellem sognerådsformanden samt implicerede lodsejere blev underskrevet i løbet af sommeren 1954, og den 18. august 1954 kunne Flyvestation Skrydstrup meddele, at alle formalia var på plads og skydeterrænet kunne oprettes. Der blev bevilliget 14.000 kr. til opsætning af skilte, signalmaster og skivearrangement.

Allerede i 1955 begyndte man at arbejde på oprettelsen af det nuværende skydeområde. Planer og tegninger blev udfærdiget. Tre år efter blev kontrakterne for det nuværende terræn underskrevet af ejerne og forsvaret.

Fra 1959 blev der fast stationeret 2 mand på Rømø. De blev indkvarteret privat hos gårdejer J. Bleeg, Juvre, i et beboelsesrum møbleret af flyvestationen. For indkvartering og forplejning betales 10 kr. pr. dag pr. mand.

Den 5. marts 1962 overdrog redningsvæsenet "Bi-redningsstation Juvre" til Flyvevåbnet.

Redningsstationen er siden, sammen med en skurvogn (gøglervognen) blevet anvendt af Skydeområde Rømø's personel frem til 2000, hvor nye kontor og værkstedsfaciliteter blev påbegyndt nær kontrollårnet. I dag er bemanningen på Skydeområde Rømø blevet forøget til 4 mand.

Skydeområde Rømø's historie er ikke uden dramatik. De mange øvelsessituationer med lavtgående fly har i enkelte situationer endt i tragiske ulykker. I terrænets historie er fem fly styrtet ned under træning. Senest i 1987, hvor et tysk Alpha Jet styrtede i vadehavet en forårsdag i april. Piloten havde en fejl i våbensystemet, der bevirkede at da han ville smide en bombe

udløste han i stedet en raket. Optaget af at undersøge våbensystemet for fejl (et panel siddende ved højre ben) opdagede piloten for sent den skæbnsvangre højde. Senere samme år, i december, styrtede et dansk F16-jagerfly fra eskadrille 723, Aalborg. Den amerikanske udvekslingspilot ville undvige for en fugleflok og besluttede at flyve under fuglene. Flyet gik så lavt, at det rørte havoverfladen. Det lykkedes dog piloten, at hæve flyet igen, hvorefter han skød sig ud med katapultsædet og reddede livet.

(kilde: Hæftet "Flyverskydeterræn Rømmø 1954-1979", FSNSKP samt tilsynsførende Kim Aabling, Skydeområde Rømmø).

4.6 Korttegning

På grundlag af markgennemgang, luftfotos, tidligere kort m.v. er der udarbejdet digitaliserede kort, som omfatter henholdsvis et grund- og øvelseskort og et drifts- og plejekort. De to kort er indsat bagest i denne plan som bilag 1 og 2. Normalt tegnes grundkort og øvelseskort som to forskellige kort, men da Skydeområde Rømmø består af ret ensartede naturtyper og ingen skov har man her valgt, at slå grundkortet og øvelseskortet sammen til et kort, der her bliver benævnt terrænkort.

Terrænkort (bilag 1)

Terrænkortet er sammensat af et grundkort og et øvelseskort.

Grundkortet viser status for arealanvendelsen på plantidspunktet (marts 2001). I princippet medtages alt af betydning for drifts- og plejeplanlægningen. Kortet anvendes som grundlag for drifts- og plejekortet, samt for eventuelle andre temakort som kan udarbejdes i tilknytning til planen.

Til kortet hører en bevoksningsliste, der er en fortegnelse over terrænets arealtyper og anvendelser. Areal samt supplerende bemærkninger er angivet. Bevoksningslisten er indsat som bilag 3 i denne plan.

På kortet inddeles terrænet i to større "afdelinger", d.v.s. delområder i en passende størrelse. Afdelingsgrænsen følger her matrikelskellet mellem det privatejede (afd. 1) og Skov- og Naturstyrelsens areal (afd. 2).

De enkelte afdelinger opdeles i "litra", der svarer til behandlingsenheder inden for den enkelte afdeling, d.v.s. arealer, der er ensartede med hensyn til terræn, anvendelse, vækstforhold, evt. træarter og disses aldre. Eksempler på litra er den enkelte mose eller eng i et større landskab eller den enkelte skovbevoksning i et skovområde.

Litra angives med et bogstav. Alle afdelinger og litra vises ved henholdsvis et tal og et bogstav på grundkortet. Til alle litra er der endvidere knyttet en to- eller trebogstavkode (anvendelseskode), der angiver arealtype f.eks. STG for strandeng, STB for strandbred, SLE for græsslette. De militære anlæg har også anvendelseskoder f.eks. KLG for kaserne, lejr og garageområde.

Der beregnes areal for samtlige afdelinger og litra.

I bevoksningslisten er areal og arealtypen samt eventuelle supplerende bemærkninger angivet for samtlige afdelinger og litra.

Kortet omfatter desuden en række andre signaturer, som er forklaret på kortsignaturen.

Skydeområde Rømmø består hovedsageligt af de tre naturtyper strandeng, klit og strandbred og indeholder derfor ret få oplysninger i forhold til mange af forsvaret øvrige terræner. Af den årsag har man her valgt at sammenlægge grundkortet og øvelseskortet til ét kort, da det kan ske således at værdien og overblikket fra begge kort bibeholdes. Derfor fremgår tillige alle de militære signaturer, bombemål, fareområde, UTM-net m.m.

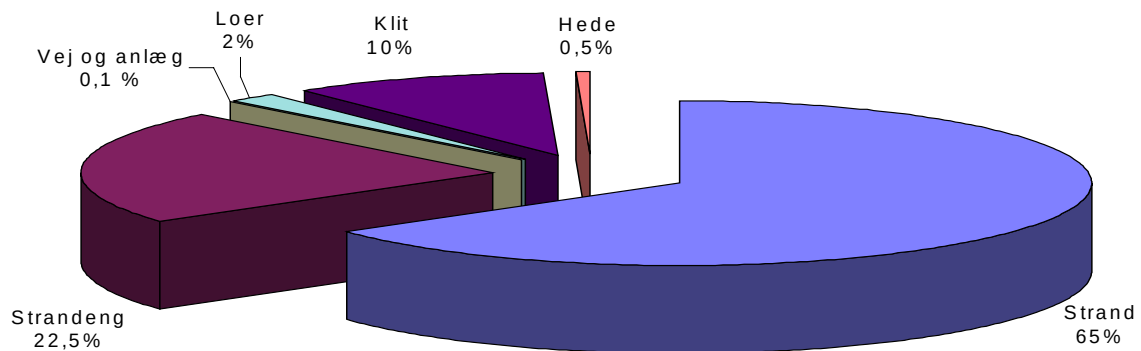
Drifts- og plejekort (bilag 2)

Drifts- og plejekortet fremstilles som illustration af de forskrifter vedrørende drift og pleje af terrænet, som er indeholdt i nærværende drifts- og plejeplan.

Kortet indeholder samme oplysninger og signaturer som grundkortet.

Herudover er med farver og særlige signaturer fremhævet de steder, hvor der skal ske ændringer i anvendelsen eller gennemføres særlige plejeforanstaltninger af hensyn til flora og fauna. Endvidere vises evt. kommende anlæg på drifts- og plejekortet i det omfang, det kan stedsfæstes, eksempelvis planlagte nye anlæg og beplantninger.

4.7 Registrering af arealtyper

Figur 1. Arealfordeling på Skydeområde Rømø.

Tabel 1: Arealers fordeling og sammensætning af arealtyper.

Anvendelseskode På kort	Arealtyper	Areal i ha
STB	Strandbred	1445,2
STG *	Strandeng	502,1
KLG	Kaserne, lejr, garageområde	0,6
SØ *	Søer, tidevandsrender, grøfter	44,2
KLI	Klit (her begyndende kliddannelse)	221,9
HED*	Hede (her klithede)	10,7
VEJ	Befæstet vej	2,6

* Arealerne er omfattet og beskyttet af Naturbeskyttelseslovens § 3.

Taktiske mål. De gamle lastbiler anvendes som målområde for jagerflyene.

Bemærk i øvrigt det høje græs. Det er arten Stiv Kvik, der breder sig over terrænet. Problematikken består i at græsset overskygger den øvrige vegetation, hvilket resulterer i en ensartet, monoton flora.

T.v. mågerne udnytter gerne de taktiske mål til redepladser.

(Foto: Erling Krabbe)

I det følgende er der redegjort for definition og afgrænsning af de enkelte arealtyper, som de er angivet på grundkortet. Der er ligeledes en kort beskrivelse af specielle forhold, der knytter sig til arealtyperne.

Strandeng (STG)

Strandengene på arealet udgør 502 ha, hvoraf 306 ha ejes af private lodsejere. I alt udgør strandengene knap ¼ af skydeterrænet.

Vegetationen består af græsser, halvgræsser og urter, som danner en sammenhængende grønsvær. På de nordligste strandenge er vegetationen mere monoton p.g.a. den svage græsning, der giver græsset Stiv Kvik mulighed for at brede sig på bekostning af de mindre arter.

Strandengene overskyldes af og til af havet i vinterhalvåret, hvilket betyder at vegetationen består af salttålede arter.

Strandbred (STB) og klit (KLI)

Det enorme sandområde, der her betegnes strandbred, oversvømmes ofte. Det blottede sandareal varierer derfor med tidevandet. Normalt oversvømmes det meste af strandbredden ved højvande – især kombineret med vestenvind.

Den del af de flade slikvader, der hører under skydeterrænet udgør ca. 1445 ha plus ca. 220 ha lav klitdannelse. Sandfladerne udgør dermed langt den største del af terrænet, svarende til ca. 75 %. Den dynamiske proces, der sker ved havet nogle steder aflejrer sand, andre steder fjerner det, bevirker at sandområdet løbende ændrer sig. På overgangen mellem strandeng og sandfladen ses en kort, lav klitdannelse. Længere ude på sandfladen er der tiltag til ny klitdannelse som led i dannelse af nyt land. Endnu er klitterne dog så små, at de på afstand ikke syner.

Hede (HED)

Den del af terrænet, der kan kaldes klithede udgør kun ca. ½ procent af det samlede areal. Floraen består her i hovedtræk af klithedevegetation f.eks. dværgbusken Revling mellem Hjelme, Rød Svingel, Bølget Bunke, Sandskæg og diverse laver mfl. På skydeterrænet ses klitheden kun helt inde ved Juvrediget.

Søer og loer (SØ)

Søer og loer er naturligt opstået som følge af strømforholdene og oversvømmelser. Søer og loer samt de større kunstige grøfter, der fremgår af kortet, udgør i alt 44 ha. svarende til 2 % af skydeterrænet.

Anden anvendelse (AAN)

De vegetationsløse områder, der her betegnes som "anden anvendelse" er bombe- og raketmålet. Arealet udgør 0,4 ha.

Vej og kaserne, lejr, garageområde (VEJ & KLG)

De arealberegnedes veje er de veje, der skærer ind i terrænet og vurderes som bilfaste. Vejene er angivet med brun farve på kortet. Det samlede vejforløb udgør 2,6 ha.

Betegnelsen "KLG" står for kontor- og værkstedsfaciliteterne, med tilhørende areal øst for Juvrediget, ca. 0,6 ha.

4.8 Plejetilstand

Den militære anvendelse af terrænet påvirker tilsyneladende ikke de naturmæssige værdier i et betydeligt omfang. Åbenbart generes fuglene ikke væsentligt af overflyvningerne fra flyene eller skydeaktiviteterne. Undtaget herfra er dog indflyvningsområdet for flyene, hvor fuglene inden flyvningerne bortskræmmes med skud, hvilket sker for at undgå kollisioner mellem fugle og fly.

Det er i højere grad et problem med den tiltagende tilgroning af de nordlige strandenge med græsarten Stiv Kvik. På nordsidsen af Rømmø er den meget udbredt. Den ½-1 meter høje græsart breder sig både ved frøsætning og rodskud. For blot 2 årtier siden var arten nærmest ukendt på egnen.

På grund af Stiv Kviks højde og tæthed gror der intet andet under planten. Det går bl.a. ud over små, lave strandengsplanter som Hindebæger (foto, Stiv Kvik s. 10 og Hindebæger s. 20). Der udvikles derfor efterhånden en meget ensartet og monoton vegetation på strandengene.

På den sydlige del af skydeterrænet foregår der græsning med kreaturer. Græsningen holder vegetationen lav og lysåben, hvilket fordrer en spændende og varieret strandengsflora. Kreaturerne har ingen problemer med at holde Stiv Kvik i ave. Den nordlige del af terrænet afgræsses imidlertid kun af fritgående får. Fårene formår ikke at holde kvikken i skak. Det skyldes dels at der er for få græsningsdyr og dels at fårene foretrækker Annelgræs og anden vegetation fremfor den stivbladede kvik.

Den inderste del af strandengene, syd for den store grøft, og ud til Juvre Strandvej i vest, er i generelt god plejetilstand. Området er delt op i mange fårefolde, og der er også enkelte kreaturfolde. Alt græsset er ret kort. Set ud fra biologiske interesser er der her en tendens til overgræsning på denne del af skydeområdet.

Der findes mange engmyretuer, hvilket vidner om områdets lange kontinuitet som udyrket, upløjet og ugødet strandeng. Der er næsten ingen Stiv Kvik her, som følge af kreaturgræsning og den i øvrigt intensive græsning. Dog er den Stive Kvik begyndt at brede sig ind på den østligste del op mod diget nord for udsigtspunktet, da græsningen i denne ende er ret svag. Der er kreaturer på denne del, så der er håb om at udviklingen kan holdes i skak. Langs diget mod syd på de inderste dele er vegetationen domineret af Vellugtende Gulaks og Fløjlsgræs. Her er der tørre strandoverdrev og gamle klitter.

Strandengene i skydeområdets sydvesthjørne, d.v.s. syd for Juvre Strandvej, er i optimal plejetilstand. Det er udstrakte, græssede strandenge, med masser af ynglende vadefugle. Der er kreaturer i passende antal, og der er ikke tendens til overgræsning. Denne del af strandengene er i øvrigt fredet.

Hjørnet nord for Jens Bleegs Lå ud mod Bollert Sand er meget sandbundspræget, men det er strandeng, græsset af får. Den Stive Kvik står kun med små holme, idet der her har været nylig græsning af kreaturer. Dette hjørne er et godt eksempel på kreaturers effekt på Stiv Kvik. På strandoverdrevet helt ude mod nord er der en del "øer" af Strandkvik/Stiv Kvik.

På den store strandeng mellem Pejletårn 1 og Kontrolårnet, nord for den store grøft, er hele den ydre halvdel næsten helt tilgroet i Stiv Kvik. Det er et stort plejeproblem, da det tætte tæppe af Stiv Kvik forringer området for fugle og strandengsflora. Bl.a. udkonkurreres den smukke og karakteristiske vadehavsplante Tæt blomstret Hindebæger (der sås ikke Hindebæger syd for den store grøft eller syd for Juvre Strandvej). Der ses i øvrigt næsten ingen får på denne del af strandengene. Eneste undtagelse fra plejetilstandsbeskrivelsen af denne del af

strandengene er den store hegnede fold, som findes umiddelbart vest for Ellus Lå. Den er meget fint græsset af får og kreaturer. Det er god strandeng, og der er næsten ingen Stiv Kvik. Her ses en slående forskel til områderne umiddelbart vest og øst for folden, hvor den Stive Kvik står tæt! I området i vest mellem Sørens Lå og Juvre Strandvej er der Stiv Kvik på vej, men der er endnu ikke et sammenhængende tæppe - kun spredte øer - og engen er stadig i god plejetilstand.

Området mellem de to køreveje nord for Kontrollårnet er næsten helt dækket af et tæt tæppe af Stiv Kvik. Hindebægervegetationen er trængt, selv om det samtidig er her at den oprindeligt har sin største udbredelse på skydeområdet. Græsningstrykket er meget lille. I juni 1999 sås kun 2 får i dette delområde.

Langs loerne er der store bestande af Stikløs Kilebæger, især langs Hvidlå. Her vokser også Kveller og Vadegræs.

Skydeområdets østligste strandengsarealer, beliggende øst for broen over Trappelå, samt strandengen op mod diget kaldet Store Ejland, er generelt i fin plejetilstand.

På strækningen op langs diget er der et bælte af Stiv Kvik. Desuden i en bræmme på det højeste sted mellem stranden og "gummilyngen" (Hindebæger) langs Bløde Lå. Endelig er der også et Stiv Kvik-domineret område i den vestligste del af engene, mellem Trappelå og Bløde Lå. Ellers er hele dette lo-område domineret af tæt, lav vegetation af Tæt blomstret Hindebæger, Stikløs Kilebæger, Strand-Malurt og Kveller.

Hættemåger og Stormmåger i begrænset tal har reder i bæltet af Stiv Kvik langs stranden.

Stiv Kviks udbredelse fremgår af drifts- og plejekortet.

4.9 Flora

Floraen på Skydeområde Rømø er omtalt i Palle Gravesens "Foreløbig oversigt over botaniske lokaliteter. Nr. 4. Sønderjyllands Amt", udgivet af Miljøministeriet, Fredningsstyrelsen i 1983.

Herudover har lektor Knud Johnsen, København, gennemgået områdets flora grundigt i 1997 og 1998, og venligst stillet resultaterne heraf til rådighed for nærværende drifts- og plejeplan.

Nedenstående beskrivelse af floraen er desuden baseret på Skov- og Naturstyrelsens feltregistrering i 1999.

Floraen på forstrand og sandvade

Længst ude mod havet ligger de enorme sandvade- og forstrandsarealer, som udgør Bollert Sand og Juvre Sand. De er af imponerende bredde (1 til 3 km eller mere, alt efter vandstandsforhold og ændringer i materiale transport etc.).

Sandfladerne er for en stor del nøgne. Hvor der er lidt vegetation, består denne af *Vadegræs* (*Spartina*), *Kveller*, *Langakset Salturt*, *Vade-Salturt* og *Dværg-Bændeltang*.

Floraen i tidevandsloer

Store tidevandsloer med saltvand skærer sig ind som et stort, forgrenet netværk i sandfladerne og den bagvedliggende strandeng. I og langs disse loer er fundet planterne *Dværg-Bændeltang*, *Smalbladet Bændeltang*, *Langstillet Havgræs*, *Strand-Asters*, *Strand-Trehage*, *Spidshale*, *Knude-Firling*, *Bidende Pileurt* og *Vade-Salturt*.

Flora i forklitter i kanten af stranden

Bag de store sandflader følger det såkaldte "Havklit"-bælte. På det nordlige Rømø er dette dog ikke særligt veludviklet, men der ses dog nydannede småklitter inderst på stranden. Det egentlige klitbælte bagved er kun smalt, og ganske lavt, inden det går over i strandeng og strandoverdrev med sammenhængende grønsværsvegetation.

I forklitterne i kanten af stranden vokser bl.a. *Bidende Stemurt*, *Gul Snerre*, *Strand-Engelskgræs*, *Rød Svingel*, *Sodaurt*, *Marehalm*, *Strand-Kvik*, *Krogfliget Mælkebøtte* og *Klit-Hvene*.

Flora på strandeng og strandoverdrev

De store strandengs- og strandoverdrevsarealer bag stranden på Skydeområde Rømø består af mange forskellige slags plantesamfund, karakteriseret af bl.a. fugtighedsforhold, højde og afgræsningsgrad. Forskellige græsser er dominerende for området.

Af habitater kan nævnes egentlig marsk (d.v.s. fugtige lavninger på strandengen, ofte afsnørede, gamle loer), fugtig strandeng med og uden græsning, høj strandeng med og uden græsning, myretuer på græsset strandeng samt strandoverdrev (d.v.s. høj, sandet, afgræsset strandeng). Længst inde mod land går det tørre strandoverdrev over i klitfoden med mere hedeagtig vegetation.

Marsk

Marsken er de lavtliggende, fugtige områder med klæg bund langs de store loer, og de fugtige lavninger på strandengen, som ofte er gamle, afsnørede loer. Det bedste eksempel på velbevaret marsk på skydeterrænet er i den østlige ende, omkring Trappelå, Bløde Lå og Store Ejland. Her ses de karakteristiske marskarter som *Tæt blomstret Hindebæger*, *Stilklos Kilebæger*, *Alm. Salturt* (*Kveller*) og *Strandmalurt* i store mængder.

I marsken vokser også planter som *Kortakset Salturt*, *Vade-Salturt*, *Stilk-Mælde*, *Strand-Gåsefod*, *Strand-Mælde*, *Marsk-Svingel*, *Rød Svingel*, *Blågrøn Rapgræs*, *Klæg-Siv*, *Strand-Krageklo*, *Liden Tusindgylden*, den sjældne *Knude-Firling*, *Gåse-Potentil*, *Slap Annelgræs*, *Strand-Annelgræs*, *Spidshale*, *Læge-Kokleare*, *Kryb-Hvene*, *Stiv Kvik*, *Strand-Vejbred*, *Vingefrøet Hindeknæ*, *Kødet Hindeknæ*, *Dværg-Star*, *Fjernakset Star*, den sjældne *Vand-Portulak*, *Vandnavle*, *Tusindfrø*, *Sump-Evighedsblomst*, *Alm. Kamgræs*, *Smalbladet Vandstjerne*, den sjældne (og potentielt rødlistede) *Knude-Arve*, *Svømmende Sumpskærm*, *Tagrør* og *Haril*.

Fugtig strandeng med græsning

På den fugtige strandeng, som er afgræsset af får eller kreaturer, er floraen karakteriseret af planter som *Rød Svingel*, *Jordbær-Kløver*, *Liden Tusindgylden*, *Vingefrøet Hindeknæ*, *Rødbrun Kogleaks*, *Sandkryb*, *Spidshale*, *Dansk Kokleare*, *Gåse-Potentil*, *Strand-Malurt*, *Tæt blomstret Hindebæger*, *Katteskæg*, den sjældne *Knude-Firling*, *Stilket Kilebæger*, *Bleg Fuglegræs*, *Eng-Mælkebøtte*, *Krogfliget Mælkebøtte*, *Strand-Trehage*, *Horse-Tidse* og *Stivhåret Ramunkel*.

Forekomst af *Stilket Kilebæger* viser grænsen mellem klæg og sand.

Høj strandeng med græsning

På den høje strandeng, som er afgræsset af får eller kreaturer, er floraen karakteriseret af arter som *Strand-Tusindgylden*, *Høst-Borst*, *Hvid-Kløver*, *Kryb-Hvene*, *Strand-Firling*, *Knude-Firling*, *Alm. Firling*, *Alm. Pileurt*, *Alm. Rajgræs*, *Stiv Kvik*, *Strand-Engelskgræs*, *Enårig*

Rapgræs, Blød Hejre, Kodet Hindeknæ, Spidshale, Bidende Stenurt, Alm. Kællingetand, Ensidig Hønsetarm, Femhannet Hønsetarm, Rød Svingel, Marsk-Svingel og Dansk Kokleare.

Myretuer på græsset strandeng

Græsklædte myretuer på strandenge, som formes af den Gule Engmyre, rummer en flora, som ofte er forskellig fra den omgivende strandeng. Dette skyldes de anderledes fugtighedsheds- og næringsforhold m.v. På myretuer på strandengen på Skydeområde Rømø er der bl.a. registreret følgende plantearter: *Knude-Firling, Strand-Firling, Ensidig Hønsetarm, Dansk Kokleare, Fliget Vejbred* og den sjældne *Tusindfrø*.

Ugræsset strandeng

Store arealer af strandengen, især i den nordlige del, bliver ikke eller kun svagt afgræsset af får. Grunden hertil er formentligt, at græsningstrykket generelt er for lille, d.v.s. der er for få får til at holde vegetationen nede på dette store område. Desuden er der ikke kreaturer på de nordlige dele, bortset fra en enkelt fold nord for Sørensen Lå.

På de svagt græssede eller helt ugræssede strandengsarealer har græsarten *Stiv Kvik* helt overtaget, og danner et sammenhængende tæppe, som i løbet af sommeren kan blive op mod 1 meter højt. *Stiv Kvik* vokser især på den sandede, høje strandeng, men den kommer også ind på de andre strandengstyper.

Fårene æder alt andet end *Stiv Kvik*, derfor ses denne udvikling. Udbredelsen af *Stiv Kvik* er derfor ikke udtryk for en naturlig, fri dynamik, men for græsningstype. Hvis udviklingen skal vendes, skal der derfor sættes kreaturer på arealerne med *Stiv Kvik*.

På de ugræssede arealer kan desuden ses enkelte andre plantearter som f.eks. *Smalbladet Kællingetand, Fjernakset Star* og *Host-Rødtop*.

Strandoverdrev

Den højtliggende, afgræssede strandeng med tør, sandet bund kan også benævnes strandoverdrev, da den som regel ikke bliver oversvømmet af havet, og er ret udvasket og næringsfattig. På Skydeområde Rømø ses denne naturtype især umiddelbart bag strandklitten, hvor der er dannet en højderyg i terrænet. Desuden findes strandoverdrevet i enkelte, højtliggende formationer spredt på strand-engen, og op mod klitfoden ind mod land. Her danner den overgang til klithedevegetationen.

Typiske planter som er registreret på strandoverdrevet, eller "afgræsset, høj, sandet strandeng", på Skydeområde Rømø er *Strand-Engelskgræs, Spidshale, Fliget Vejbred, Femhannet Hønsetarm, Ensidig Hønsetarm, Fin Klover, Hvid Klover, Strand-Firling, Stiv Kvik, Dansk Kokleare, Klit-Kvik, Ager-Svinemælk, Knude-Firling, Alm. Markarve, Krybende Pil, Rødknæ, Gul Snerre, Bidende Stenurt, Alm. Kællingetand, Blød Hejre, Vellugtende Gulaks, Fløjlsgræs* og *Blåtop*.

Flora i kreaturvandhuller på strandengen

I kreaturvandhuller på strandengen er fundet den regionalt sjældne *Tyk Andemad*.

Flora i grøfter

Forskellige steder på strandengen er der gravet lange afvandingsgrøfter. Disse er som regel mere næringsrige end det omgivende areal, og rummer derfor en lidt anderledes flora. I grøfter på terrænet er der bl.a. konstateret *Strand-Kogleaks, Bidende Pileurt* og *Bånd-Pil*.

Flora på diget

På det store Juvredige, som udgør sydgrænsen af skydeområdet, vokser *Flojlsgræs*, *Vellugtende Gulaks*, *Gul Snerre*, *Bølget Bunke*, *Revling*, *Stiv Kvik*, *Tæt blomstret Hindebæger*, *Blød Hejre*, *Alm. Stedmoderblomst*, *Eng-Gedeskæg*, *Engelsk Visse*, *Håret Høgeurt*, *Vej-Engelskgræs*, *Alm. Engelsød*, *Smalbladet Mangeløv*, *Bredbladet Mangeløv*, *Tormentil-Potentil*, *Græsbladet Fladstjerne*, *Lyng-Snerre*, *Sølv-Potentil*, *Vår-Vikke*, *Rank Forglemmigej*, *Sand-Hjelme*, *Læge-Ærenpris* og *Djævelsbid*.

Flora i Klitheden

I skydeområdets sydkant, langs foden af Juvredigets nordside, mellem Juvre Strandvej og Udsigtspunktet (med P-plads), er der en smal bræmme af højereliggende, gamle klitter med klithedevegetation. Vegetationen består her af *Rød Svingel* (dominerende), *Alm. Kællingetand*, *Krybende Pil*, *Engelsk Visse*, *Hedelyng*, *Revling*, *Hjelme*, *Tormentil-Potentil*, *Alm. Star*, *Alm. Kongepen*, *Bjergfyr*, *Sand-Star*, *Bølget Bunke* og *Gederams*. Ved klitfoden er fundet *Klokkelyng*, *Tandbælg*, *Engelsk Visse* og *Børste-Siv*. Der er også enkelte, afgræssede klitter på strandengen. Her er desuden fundet *Rødfrugtet Sand-Mælkebøtte* og *Gråfrugtet Sand-Mælkebøtte*.

Arealet ved de militære værksteds- og depotbygninger (KLG)

Ved værksteds- og depotbygningerne er registreret den regionalt sjældne *Liden Fugleklo* samt *Tag-Høgeskæg*, *Enårig Knavel*, *Alm. Markarve*, *Strand-Krageklo*, *Alm. Spergel*, *Snerle-Pileurt*, *Kruset Skræppe*, *Alm. Rajgræs*, *Klæbrig Brandbæger*, *Alm. Pileurt*, *Glat Vejbred*, *Rejnfan*, *Vild Gulerod*, *Skov-Hanekro*, *Hare-Klover*, *Host-Borst*, *Grå-Bynke*, og *Hvidmelet Gåsefod*.

Sammenfatning af flora

Af sjældne plantearter, såkaldte A-arter, er der på Skydeområde Rømø registreret *Knude-Arve*, *Spidshale*, *Ensidig Hønsetarm*, *Langakset Salturt*, *Bleg Fuglegræs*, *Stilklos Kilebæger*, *Stilket Kilebæger*, *Strand-Krageklo*, *Tusindfrø*, *Marsk-Svingel*, *Vandportulak*, *Klit-Kællingetand*, *Sand-Siv* og *Svømmende Sumpskærm*.

Såkaldte B-arter er plantearter som er sjældne i det meste af landet, men er regionalt almindelige. Af B-arter er der på Skydeområde Rømø registreret *Knude-Firring*, *Strand-Firring*, *Rødbrun Kogleaks*, *Dansk Kokleare*, *Krogfliget Mælkebøtte*, *Strand-Kvik*, *Dværg-Bændeltang*, *Smalbladet Bændeltang*, *Klæg-Siv*, *Engelsk Visse*, *Krybende Pil* (ssp. *argentea*), *Slap Annelgræs*, *Stivhåret Ranunkel*, *Vade-Salturt*, *Tæt blomstret Hindebæger*, *Klit-Hvene*, *Stilk-Mælde*, *Vadegræs* (*Spartina*), *Liden Fugleklo*, *Tyk Andemad*, *Børste-Siv* og *Smalbladet Vandstjerne*. Samlet er der altså tale om forekomst af 15 A-arter og 22 B-arter. Dette høje antal klassificerer Skydeområde Rømø som en "Botanisk lokalitet af største betydning", hvilket er den højeste af 4 mulige klassificeringskategorier, jf. "Foreløbig oversigt over botaniske lokaliteter. Nr. 4, Sønderjyllands Amt".

Af A-arterne er *Knudearve*, *Spidshale*, *Svømmende Sumpskærm*, *Tusindfrø* og *Vandportulak* desuden optaget på den såkaldte Gulliste, som omfatter såkaldte "opmærksomhedskrævende arter", på grund af stor tilbagegang. "Gullistearterne" er derfor potentielle Røddlistearter, som udgør de truede, sårbare eller sjældne arter i Danmark.

Der er ikke registreret rødlistede plantearter på Skydeområdet.

4.10 Fauna

Pattedyr

Skydeområde Rømø er et vigtigt raste- og yngleområde for *Spættet Sæl*. En stor yngle- og rasteplass for sælerne er på Bollert Sand i nærheden af sømærket, ud til kanten af Juvre Dyb. Desuden opholder sælerne sig på nogle små banker i Juvre Dyb.

Unge af Spættet Sæl. (Foto: Erling Krabbe)

Den nuværende bestand er over en treårig periode optalt til ca. 200 sæler og Skydeområde Rømø er dermed stadig et af Vadehavets vigtige yngle- og rasteområder for sæl. Området har dog de senere år tilsyneladende mistet noget af sin betydning som sællokalitet, idet der for fem år tilbage kunne registreres ca. 400 sæler. (Svend Tougaard, Fiskeri- og Søfartsmuseet). At området er særligt attraktivt for Vadehavets sæler skyldes formentlig at det er afspærret for offentligheden, og at der dermed er fred i området, ikke mindst i sælernes yngletid om sommeren.

Den samlede danske bestand af sæler i Vadehavet er i 2002 opgjort til ca. 2700 sæler.

I de senere år, d.v.s. fra ca. 1999 og frem, har der opholdt sig en gammel *Gråsæl* sammen med de Spættede Sæler på Bollert Sand.

På strandene i skydeområdet er der en pæn bestand af *Hare*.

Desuden ses af og til *Ræv*. Ræve færdes af og til i fuglekolonierne, hvor de kan medføre store ødelæggelser af reder med æg og unger.

Strandene huser endvidere en stor bestand af *Markmus*, som de stedlige Tårnfalke nyder godt af.

Fugle

Skov- og Naturstyrelsen gennemgik Skydeområde Rømø nøje i ynglesæsonen 1999 med henblik på en registrering og optælling af områdets ynglefuglefauna.

Hertil kommer særdeles grundige, tilgængelige data om områdets fuglefauna. Som led i det trilaterale Vadehavssamarbejde mellem Holland, Tyskland og Danmark besluttede de tre lande i 1990 at gennemføre en koordineret overvågning af ynglefugle i Vadehavet. Formålet var at optælle alle ynglende vandfugle hvert femte år i hele Vadehavet, mens man de øvrige år ville optælle alle de koloniynglende fugle. Desuden skulle de ynglende vandfugle optælles hvert år i en række særligt udpegede kontrolområder.

Dansk Ornitologisk Forening og Danmarks Miljøundersøgelser har i samarbejde koordineret ynglefugletællingerne i det danske Vadehav siden 1995 efter en standardiseret metodik. I 1996 og 2000 er der foretaget totaloptællinger på alle ynglelokaliteter i Vadehavsområdet, mens optællingen i de øvrige år er begrænset til vadefugle, måger og ternere m.m. i 10 udvalgte kontrolområder. Et af disse er Rømø Nørreland, som bl.a. omfatter den sydvestlige del af Skydeområde Rømø. Resultaterne af disse omfattende optællinger er offentliggjort i Danmarks Miljøundersøgelses arbejdsrapporter.

Sammenfattende kan det konkluderes, at Juvre Enge på Rømø Nørreland er et af de vigtigste ynglefugleområder for vandfugle i den danske del af Vadehavet. Der er en meget stor tæthed af arter som Vibe, Rødben og Strandskade, og der yngler sjældne og truede arter som Hvid-

brystet Præstekrave, Almindelig Ryle, Stor Regnspove, Stor Kobbersneppe, Havterne, Fjordterne, samt uregelmæssig yngleforekomst af den udryddelsestruede Sandterne, samt lejlighedsvis yngel af de sjældne arter Mosehornugle, Dværgterne og Brushane.

Herudover udgør de store strandengsarealer samt vadefladen ud for et meget vigtigt rasteområde i træktiden for store koncentrationer af trækfugle. Specielt skal fremhæves Knortegæs, samt andre vandfugle som vadeugle, gæs og ænder.

Hvidbrystet Præstekrave

Hvidbrystet Præstekrave er gået meget stærkt tilbage som ynglefugl i Danmark, og findes nu kun i Vadehavet, hvor der er under 120 par. Den er derfor optaget på den røde liste under den mest truede kategori "akut udryddelsestruet". Den yngler på brede, uforstyrrede strande, eller meget kortgræssede strandenge. Den største trussel mod arten er menneskelig forstyrrelse fra badegæster m.v. i fuglenes yngletid. Det afspærrede skydeområde er derfor et meget vigtigt fristed for denne art. I 1999 optalte Skov- og Naturstyrelsen 4 par på den inderste del af sandfladen.

Andre vadeugle

De indre dele af strandengene på skydeområde er tæt græsset, og derfor med kort vegetation. Dette er til gavn for arter som *Vibe*, *Stor Regnspove*, *Rødben*, *Almindelig Ryle*, *Brushane*, *Stor Kobbersneppe* og *Klyde*. *Strandskade* søger føde på vadefladen og langs loer, og kan derfor også trives i det lidt længere græs i de ydre dele af strandengene, hvor de kan placere reden. I 1999 optaltes 80 par Rødben, 133 par Strandskader, 3 par Stor Regnspove, 52 par Vibe, 3 par Klyde, samt 1 par Almindelig Ryle. I juni 2001 observeredes desuden 1-2 par Stor Kobbersneppe og formentligt 1 par ynglende Brushane i det sydvestlige hjørne af skydeterrænet. Yderst, på kanten af de åbne sandflader blev der i 1999 optalt 6 par *Stor Præstekrave*.

Sandterne

Sandterne er på nippet til at forsvinde som ynglefugl i Danmark. I 2001 var der kun et enkelt par tilbage, som ynglede ved Lakolk Klitsø på Rømmø. Netop Vadehavsområdet er dens sidste tilholdssted. Et par har inden for de seneste år ynglet på strandengene på Skydeområde Rømmø (Juvre Enge), og fuglene kunne ofte ses søge føde langs kanalen lige øst for skydeområdet. Skydeområdet er derfor stadig et potentielt vigtigt sted for denne meget sjældne fugl.

Andre terner

I 1999 optaltes 2 par *Fjordterner* og 42 par *Havterner*. Den største Havternekoloni, som var på ca. 30 par, var på tangen i nordøsthjørnet, umiddelbart nord for Bløde Lå. De 2 par Fjordterner fandtes i den sydvestlige del af terrænet.

I visse år yngler den sjældne *Dværgterne* på stranden i de ydre dele af skydeområdet. I 1997 blev der optalt 10 par, mens den blev ikke registreret i 1999. Fred i yngletiden er meget vigtig for Dværgterner, da den yngler meget udsat på den åbne strand.

Måger

I 1999 blev der optalt 55 par *Stormmåger*, 48 par *Hættemåger*, 4 par *Solvmåger* samt 3 par *Svartbage*.

Andefugle

I 1999 sås et enkelt par *Toppet Skallesluger* med unger, og endvidere en hun med ællinger af den sjældne ynglefugl *Krikand*. Desuden taltes 4-6 par *Gravand* og et større antal *Ederfugl*. Det er dog uvist om Ederfugl yngler i skydeområdet.

Andre fugle

Karakterfuglen på de åbne strandengsarealer er *Sanglærke*. Der optaltes i 1999 i alt ca. 65 syngende fugle. Også *Engpiber* er karakterfugl på engene, og der optaltes i alt ca. 75 par. *Agerhøne* blev registreret med 3 par, *Gøg* med 2, *Tårnfalk* ynglede med 1 par i en opsat redekasse på Tårn nr. 3 i sydvest, den fåtallige *Stenpikker* ynglede med 1 par i klitterne i 1999, *Hvid Vipstjert* med 3 par og *Tornirisk* med 3 par.

I perioden 1993-96 blev der registreret *Knarand*, *Gråand*, *Ederfugl*, *Rørhøg*, *Vagtel*, *Dobbeltbekkasin*, *Gul Vipstjert* og *Rørspurv* som ynglefugle i skydeområdet, i forbindelse med en landsdækkende kortlægning af Danmarks ynglefugle.

Af ikke-ynglende fugle sås af Skov- og Naturstyrelsen i 1999 store flokke af unge *Stære* på engene, i alt 3100, i juni 1999. Desuden en *Blå Kærhøg* han, en yderst sjælden art, som i 1995-97 ynglede på Rømø. I 1999 sås også en han af *Rørhøg*, muligvis en ynglefugl. *Fiskehejre* sås hyppigt fouragere på engene i sommerperioden. Det samme gælder *Krage*, og der sås *Ravn* i juni 2001.

Krybdyr og padder

Under Skov- og Naturstyrelsens biologiske registrering af terrænet i 1999 blev der ikke fundet krybdyr- eller paddearter i skydeområdet.

I årene 1976-1986 blev der gennemført en kortlægning af forekomsten af krybdyr- og paddearter i Danmark. Undersøgelsen blev organiseret af biolog Kåre Fog gennem foreningen Natur og Ungdom. I bogen "Nordens padder og krybdyr" fra 1997 kan resultaterne af denne kortlægning ses på kortene over de enkelte arters udbredelse i Danmark. Det fremgår, at der på Rømø findes følgende 3 paddearter: *Skrubtudse*, *Strandtudse* og *Butsmudet Frø*. Af krybdyr findes kun *Markfirben* og *Almindeligt Firben*.

Af størst interesse er forekomsten af Strandtudse, som i de senere år er gået meget stærkt tilbage, og i mange landsdele nu er sjælden. Strandtudsens er optaget på den såkaldte "gule liste 1997" over arter, som er gået meget stærkt tilbage, og derfor skal følges nøje (såkaldte "opmærksomheds-krævende arter").

Dagsommerfugle

Forekomsten af Danmarks dagsommerfuglearter blev kortlagt i løbet af de første år af 1990'erne gennem "Atlasprojektet Danmarks Dagsommerfugle".

Resultaterne fra projektet viser, sammen med Skov- og Naturstyrelsens egne undersøgelser, at der på Skydeområde Rømø er registreret følgende dagsommerfuglearter:

Stregbredpande, Skråstregbredpande, Stor Bredpande, Stor Kålsommerfugl, Lille Kålsommerfugl, Grønåret Kålsommerfugl, Citronsommerfugl, Dagpåfugleøje, Admiral, Tidselsommerfugl, Nældens Takvinge, Brunlig Perlemorssommerfugl, Sandrandøje, Græsråndøje, Eng-råndøje, Okkergul Randøje, Lille Ildfugl, Ensianblåfugl, Almindelig Blåfugl, Argusblåfugl og Foranderlig Blåfugl.

Alle er almindelige arter bortset fra to, som er optaget på Rødliste 97 under kategorien "sårbare". Det drejer sig om Ensianblåfugl og Argusblåfugl. Ensianblåfuglen findes på fugtige heder og enge med Klokke-Ensian, på hvis blomsterknopper den lægger sine æg. Der er kun

få fund af Ensian-Blåfugl fra Rømø i nyere tid. Argusblåfuglen findes på heder og i tilgroede klitter på steder, hvor vegetationen er ganske kort på grund af græsning eller anden form for forstyrrelse. Den er registreret på det nordlige Rømø som noget nyt, i forbindelse med atlasprojektet.

4.11 Sammenfatning af naturværdierne på Skydeområde Rømø

Sammenfattende kan det konkluderes, at Skydeområde Rømø som del af Vadehavet er et naturområde af international betydning. Skydeområdet er derfor også omfattet af de mange beskyttelsesforanstaltninger som er gældende for Vadehavet generelt. Som bekendt regnes Vadehavet som værende et af verdens vigtigste vådområder for flora og fauna, og det er derfor foreslået udpeget som et "Verdensarvsområde" under UNESCO.

Skydeområde Rømø er på nationalt plan en botanisk lokalitet af største betydning, på grund af forekomsten af en lang række sjældne og halvsjældne arter som f.eks. Knudearve, Spidshale, Ensidig Hønsetarm, Langakset Salturt, Bleg Fuglegræs, Stilkløs Kilebæger, Stilket Kilebæger, Strand-Krageklo, Marsk-Svingel, Klit-Kællingetand, Sand-Siv, Svømmende Sumpskærm, Tusindfrø og Vandportulak. De botaniske værdier er knyttet til de saltprægede strandenge, og de mange tidevandsloer.

I naturtypesammenhæng har strandengsarealerne på Skydeområde Rømø både regional og national betydning. Med sine 508 ha udgør det et af de største sammenhængende forlandsarealer langs den danske del af Vadehavet. Strandengene på skydeområdet er derudover unikke ved at være næsten fri for dræning, grøftning, opdyrkning m.v., og repræsenterer derfor et af de få uregulerede, naturlige forlandsområder i Vadehavet.

*Sandrandøje – en af de sommerfugle, der kan ses på skydeterrænet.
(Foto: Niels Lisborg)*

*Tæt blomstret Hindebæger farver strandengene violette på skydeterrænets nordspids. August 2001.
(Foto: Niels Lisborg)*

Pattedyrsmæssigt er skydeområdet et af Vadehavets vigtige yngle- og rasteområder for Spættet Sæl. Desuden kan den rødlistede Gråsæl ses.

Fuglemæssigt udgør Skydeområde Rømø et meget vigtigt yngleområde for et stort antal vade-fugle, specielt skal fremhæves store bestande af Vibe, Rødben og Strandskade. Desuden findes de rødlistede arter Hvidbrystet Præstekrave, Mosehornugle, Sandterne, Brushane, Sydlig Almindelig Ryle, Blå Kærhøg, Vagtel, Stor Regnspove og Dværgterne.

I træktiden er strandengene og vadefladen fødesøgningsområde for store antal vandfugle, bl.a. Knortegås.

Som levested for padden skal særligt fremhæves forekomst af Strandtudse, der med sin gule rygstribe er let genkendelig – en art som er i stærk tilbagegang i Danmark.

Som insektlokalitet skal særligt fremhæves forekomsten af de to rødlistede sommerfuglearter Ensianblåfugl og Argusblåfugl.

4.12 Kulturhistorie

Der findes ingen egentlige fortidsminder på skydeterrænet såsom gravhøje, stendysser og lignende. Men af kulturhistorisk interesse er ”Bollertårnet”. Tårnet står langt ude på Bollert Sand og vidner om tiden omkring 1. verdenskrig, hvor den tyske grænse løb over Rømøs nordspids. Tårnet har således fungeret som markering af den gamle tysk-danske grænse.

5 Skydeterrænets nuværende anvendelse

5.1 Overordnet beskrivelse af skydeterrænets anvendelse

Skydeterrænet anvendes primært af Flyvevåbnets F-16 eskadriller til indøvning af angreb på jordmål. På terrænet er opstillet et antal attrapper (kampvogne, lastbilkolonne m.m.) som flyene anvender under øvelsesskydninger eller simulerede angreb. Desuden findes et antal faste nedslagsområder for raket og bombemål, der beskydes fra lav højde. Terrænet anvendes langt overvejende af danske fly, men af og til også af udenlandske NATO-fly.

F16 jagerfly (foto: forsaret)

Skydeområdet anvendes også af Hærens Flyvetjeneste, som med helikoptere skyder med manuelt styrede panserværnsmissiler.

Endeligt anvendes terrænet efter særlig anmodning og tilladelse lejlighedsvis til afholdelse af sprængningsforsøg, idet hæren og Flyvematerielkommandoen i samarbejde undersøger visse ammunitionstypers effekt på målkomplekser, som opbygges på skydeområdet specielt til lejligheden.

Sprængningsforsøgene foretages ude på den vegetationsblottet sandflade, hvorfra sprængstykkerne lettere genfindes og opmåles.

5.2 Faciliteter og brug

Bygninger og tårne

Der findes tre tårne opstillet i skydeterrænet. Et kontroltårn samt to pejletårne. Kontroltårnet anvendes som sikkerhedstårn under skydning. Det er herfra skydelederen styrer øvelsesaktiviteterne – herunder sikkerhed og udregning af bombenedslag. Kontroltårnet er udstyret med kommunikationsudstyr samt tv-monitorer, hvorfra flyenes bombe- og raketnedslag kan overvåges nøjagtigt via videoudstyr.

Pejletårn 1 (tårn 2 på kortbilag) er ubemandet. I tårnet er opstillet to kameraer, der fra modsat vinkel af kameraerne i kontroltårnet optager bombenedslagene. Optagelserne fra pejletårnet kan ses på en skærm i kontroltårnet og bruges til at pejle nøjagtigheden af nedslagene. Det sydligste pejletårn (tårn 3 på kortbilag) er ubemandet og tomt.

I tilknytning til skydeterrænet er i 2000/2001 opført kontor- og værkstedsfaciliteter, vaskehal og mindre lagerbygninger umiddelbart øst for Juvrediget i terrænets nordende.

Målkomplekser

På selve skydeområdet er opstillet 3 faste målkomplekser:

Kanonmål (Strafe target):

Ca. 700 m nordvest for kontroltårnet ligger målområdet for kanonskydning. Der er på en nord/syd akse opstillet 5 lærredspaneler på 4,4 x 4,4 meter (14 x 14 fod). Lærredspanelerne sættes op umiddelbart før en skydning og fungerer således som skydemål. De fem paneler er opstillet med en indbyrdes afstand på ca. 20 m (66 fod). I forlængelse af strafetarget er mod nord opstillet en udrangeret kampvogn.

Der tillades skydning fra fly med kanonammunition op til 30 mm. Projektilerne indeholder ikke sprængstof.

Bombe- og raketmål:

Bombe- og raketmålet ligger ca. 250 m vest for kanonmålet. Målet er markeret med en orangerfarvet pyramide i centrum af en cirkel med en radius på 75 fod (23,5 m).

Mod dette mål anvendes øvelsesbomber⁽¹⁾ og -raketter⁽²⁾ samt såkaldt ”inert”-bomber⁽³⁾ af typerne MK-82, MK-83 og MK-84.

⁽¹⁾Øvelsesbomberne er fremstillet med små bombelegemer af jern. De markerer anslag mod jord/mål med en lille røgsats, men indeholder ellers ingen sprængstof.

Bomberne er konstrueret til ballistisk at simulere bomber af typen MK-82.

⁽²⁾Øvelsesraketterne fremdrives med samme raketmotor som rigtige raketter og har samme ballistiske egenskaber. Raketterne markerer anslag mod jord/mål på samme måde som øvelsesbomberne, det vil sige med en lille røgsats. Raketterne indeholder herudover ingen sprængstoffer.

⁽³⁾”Inert”-bomber er fremstillet med bombelegemer af jern, men indeholder intet sprængstof. De har samme ballistiske egenskaber som rigtige bomber af samme type, men er typisk fyldt med gips.

Radar mål:

2,2 km nordvest for kontroltårnet – i den vestligste del af skydeområdet er et såkaldt radar mål placeret. På målet er monteret to radarreflektorer. De samlede fysiske mål er 2,5 x 18 m. Målet anvendes til at øve målfatning ved hjælp af flyets radarsystem.

Der anvendes samme våbentyper mod radar-målet som på bombe- og raketmålet.

På terrænet findes også et antal flytbare mål:

Taktiske mål:

De taktiske mål består af kulisser i træ og stof m.m. såsom attrapfly samt p.t. 5 udtjente kampvogne og tre kasserede lastbiler. Kampvogne og lastbiler er miljøklargjorte inden de er placeret i terrænet d.v.s. at motor/forureningsdele m.v. er fjernet.

Der må anvendes samme våbentyper mod de taktiske mål som på bombe- og raketmålet.

Helikoptermål:

Som helikoptermål for hærens panserværnshelikoptere opstilles, inden en skydning, en jernplade ude på sandfladen vest for Radarmålet. Pladen nedtages umiddelbart efter endt øvelse.

5.3 Forsvarets gældende bestemmelser og restriktioner for Skydeområde Rømø

Bestemmelser for den militære anvendelse af skydeterrænet er publiceret i ”Tactical Air Command Denmark, Air-to-ground Range Orders for EK R38 Roemoe & EK R47/48, 1/11 1997.

Forsvaret har desuden, lokalt ved Flyvestation Skrydstrup, udarbejdet nogle bestemmelser for brugen af Skydeområde Rømø (FSNSKP BST 610-9). Heraf fremgår bl.a.:

- *Afmærkning og afspærring af skydeområdet*

Terrænets ydergrænser er markeret med sort/gule pæle og gule skilte med teksten ”Skydeplads – Adgang forbudt” suppleret med en påtegning af en soldat i skydestilling. Teksten er også skrevet på engelsk og tysk.

Ved skydning i dagslys er de store, runde ”balloner” hejst i de 4 master i terrænets yderzoner. På toppen af kontrollårnet er monteret et hvidt lys, der med blink tilkendegiver, at der skydes. Signalerne iværksættes 1 time før skydningen starter. Ved natskydning tændes et rødt/hvidt vekselblink mod vand og et fast rødt lys mod land.

Der skal ved enhver skydning være udpeget en skydeleder. Skydelederen har det fulde sikkerhedsmæssige ansvar og er ansvarlig for, at de givne sikkerhedsbestemmelser overholdes.

- *Adgangsbestemmelser*

Civilt og militært personel i forsvaret har adgang til skydeterrænet i tjenstlige anliggender.

Færdsel på digeskråningerne uden for de anlagte overkørsler og trapper er forbudt.

Ophold i og passage gennem afspærringsområdet på land og på søen er forbudt, når skydesignalerne vises.

Adgang til tilskuerplatform på Juvrediget (i terrænets sydende) og parkeringsplads ved denne er tilladt for alle, civile og militære, såvel i som uden for skydetid og uden adgangskort.

- *Behandling af afskudt og forsaget ammunition*

Det er strengt forbudt for alt personel, såvel civilt som militært, der ikke er befaleet hertil, at opsamle eller berøre ammunitionsgenstande, forsagere, bombede eller uidentificerede genstande i øvrigt på skydepladsen.

Opsamling eller berøring af ammunitionsgenstande må kun foretages, såfremt de pågældende genstande er erkendt absolut ufarlige, eller personellet er uddannet i behandling af disse.

Ammunition, der benyttes til træning på Skydeområde Rønmø, er normalt ufarlig efter afskydning. Dog kan der ligesom ved skarpe våben være forsagere, hvorfor der skal iagttages visse sikkerhedsforanstaltninger.

Benyttes skarpe bomber eller raketter med skarpe hoveder, skal en ammunitionsrydningskyn dig opholde sig på skydeområdet, for at kunne bortsprænge eventuelle forsagere umiddelbart efter kast/afskydning.

- *Bivuakering*

Det er forbudt, at bivuakere på skydeterrænet. Nødvendigt vagtpersonel er dog undtaget.

- *Færdsel på dige*

Færdsel på Juvrediget må kun foregå på anlagte veje/stier. Beskadigelse af diget kan få alvorlige følger ved en stormflod. (for publikum gælder bestemmelserne i naturbeskyttelsesloven, se kap. 8.7.)

- *Kørsel på skydeterrænet*

På grund af terrænets særlige beskaffenhed og store sårbarhed, samt vanskelighederne ved at reetablere og genskabe vegetationen, må kørsel på diget og på skydepladsen kun foretages af skydeområdets faste personel eller af personel med speciel tilladelse af den tilsynsførende.

Køretøjer, der anvendes i forbindelse med skydningens afvikling, parkeres ved kontrollårnet. Passage af diget med køretøjer skal foregå ad anlagte veje (se kortbilag). Der må ikke køres uden for den anlagte vej, der fører ud til kanonmålet.

Sporet på indersiden af diget, kaldet "Bærmevej", er en speciel katastrofevej, som ikke må anvendes til almindelig færdsel.

- *Brug af åben ild*

Brug af åben ild er forbudt. Ved brand på skydepladsen eller omgivelser deltager de udstationerede enheder i brandbekæmpelsen under ledelse af skydeofficer/tilsynsførende.

6 Forsvarets nuværende drift og pleje af terrænet

Forsvaret har som sådan ingen pleje af selve terrænet, da der er tale om et lejet areal. Drift og vedligeholdelse såsom oprensning af grøfter, slåning af dige, tilsyn med græsningsdyr og hegn foretages af lodsejerne. Eventuelle skader forvoldt ved øvelsernes gennemførelse udbedres dog af forsvaret.

Det daglige arbejde består i tilsyn og vedligeholdelse af skydeterrænets faste installationer, materiel og udrustning, veje og broer samt servicering af brugende enheder.

Vedligeholdelse af terrænets bygninger foretages af Flyvestation Skrydstrup, bygningsafdeling 6.

6.1 Vedligeholdelse og oprydning ved målområderne

Oprydningsområdet for bombe- og raketområdet, omfatter et areal beliggende 430 meter før og 2750 meter bag bombe- og raketmålet og i en vinkel på 20 grader på begge sider af angrebsretningen.

Målområder, hvorpå der anvendes raketter og bomber renses fire gang årligt for afskudte raketmotorer, kastede øvelsesbomber samt hårde genstande af denne størrelsesorden eller større.

Rensningsområdet for kanonmålet (strafingområdet) omfatter et areal med en udstrækning på 15 meter på hver side af målet samt 80 meter før og 150 meter bag målet. Området renses dagligt for afskudte raketmotorer og øvelsesbomber. Kanonprojektiler opsamles hvert kvartal.

Den daglige opsamling af kanon-ammunition og skrot foretages ved Skydeområde Rømmø's foranstaltning og under instruktion og ledelse af den tilsynsførende.

6.2 Flyvesikkerhed og nedsættelse af kollisionsfaren mellem luftfartøjer og fugle.

Skydeområde Rømmø er, sammen med Skydeområde Tranum i Nordjylland, et af de steder i landet, hvor flyvevåbnet med jagerfly har mulighed for at træne i angreb mod jordmål. For at hindre, at der sker kollision (birdstrike) mellem fugle og lavtgående fly har forsvaret mulighed for at bortskræmme de fugle, der udgør en risiko for flyene – typisk måger.

Alle danske jagerfly, der beflyver Skydeområde Rømmø er enmotorede fly, hvorfor en fuglekollision kan få livsfarlige konsekvenser for piloten.

På Skydeområde Rømmø har forsvaret indgået en aftale med Lindet Statsskovdistrikt, om at skydeterrænets personel må foretage den nødvendige regulering i henhold til Miljøministeriets bekendtgørelse nr. 801 af 22. september 1999 (bekendtgørelse om vildtskader, § 13). I praksis sker det ved at mågerne hindres i at yngle i flyenes indflyvningszone, idet skydeterrænets personale snarest fjerner ethvert anløb til redebyggeri.

Erfaringerne viser, at fuglene ved hyppig forstyrrelse af redebygningen etablerer sig et andet sted på skydeterrænet uden for indflyvningsbanen.

Jf. flysikkerhedsofficeren på Flyvestation Skrydstrup sker regulering og destruktion af reder kun inden for flyenes indflyvningszone. Se kortbilag 1.

Personel, der foretager bortskræmning/regulering har gyldigt jagttegn samt gennemgået et særligt mågejægerkursus, der sikrer at personalet kan skelne arternes reder og æg. Vadefuglene vurderes ikke at udgøre et problem for flysikkerheden, idet de ved opflyv ofte flyver lavt henover strandengene. Derfor foregår der ingen regulering af vadefugle.

Behovet for bortskræmning/regulering aftales på et årligt møde mellem skydeområdets personel, flysikkerhedsofficeren på Flyvestation Skrydstrup og Lindet Statsskovdistrikt. Skydeområdets personel udarbejder en rapport vedrørende de anvendte afværgeforanstaltninger samt antallet af ødelagte reder og æg. På baggrund heraf udarbejder statsskovdistriktet en rapport til Flyvertaktisk Kommando med konklusioner og eventuelle anbefalinger.

Hidtil har det på Skydeområde Rømø været nødvendigt at foretage bortskræmning samt destruktion af reder og æg af måger i perioden medio april til omkring 1. juni for at hindre etablering af ynglekolonier i indflyvningsområdet (se kortbilag 1).

Der opstår af og til behov for bortskræmning af knortegæs og skarver umiddelbart forud for en flyvning. Dette klares ved hjælp af skræmmeskud, og der er hidtil ikke nedlagt fugle i forbindelse hermed.

7 Offentlighedens adgang

7.1 Adgangsforhold

Som følge af bekendtgørelse om forbud mod ophold og færdsel på forsvarets skydeområder og andre militære områder (bekendtgørelse nr. 64 af 30. januar 2002) og Forsvarskommando-bestemmelse (FKO BST) 610-4 er det nu fastsat, at offentligheden har adgang til forsvarets arealer når sikkerhed og øvelses- og uddannelsesvirksomhed tillader dette. Disse nye adgangsforhold er fastlagt i et ordensreglement, der vil være tilgængelig ved alle naturlige indfaldsveje til terrænet (bilag 5).

Skydeområde Rømø har tidligere været helt lukket for offentligheden af sikkerhedsmæssige hensyn, idet der i perioder kan findes farlige ammunitionsgenstande i og omkring målområderne.

Ved ikrafttrædelse af den nye bekendtgørelse skal flyvevåbnet foretage en konkret sikkerhedsmæssig vurdering af om det er forsvarligt at åbne dele af terrænet for offentligheden. Det har for Skydeområde Røms vedkommende bevirket, at der gives adgang til et ca. 2,5 km langt sti- og vejforløb i terrænets sydlige del når der ikke foregår øvelser eller skydninger på terrænet.

På forsvarets foranledning er der etableret en tilskuerplatform på kanten af diget ca. 800 meter syd for kontrolfårnet, hvorfra publikum har mulighed for at følge med i øvelsesskydningerne, hvilket har vist sig ofte at have interesse.

Til civile personer, der har et motiveret behov for at færdes på skydepladsen, lodsejere, disses husstand og evt. medhjælpere samt personer, der har offentligt hverv at udføre på skydepladsen, har hidtidig praksis været at der, ved den tilsynsførendes foranstaltning, udstedes adgangskort til skydepladsen. Adgangskortet giver ihændehaveren adgang til skydepladsen uden for skydeperioderne, når advarselsskuglerne ikke er hejst. Færdsel sker på eget ansvar.

Under skydning er al sejlads, ankring og fiskeri livsfarlig og forbudt i den del af området, der ligger inden for dansk søterritorium.

Forsvaret kan ved den nye bestemmelse kun regulere offentlighedens adgang med henvisning til sikkerhedsmæssige hensyn og kan ikke indskrænke offentlighedens adgang med henvisning til naturbeskyttelsesmæssige årsager. Kompetence til at regulere færdsel af hensyn til flora og fauna ligger ved Miljøministeriet (statsejede arealer) og Sønderjyllands Amt (privatejede arealer).

Størstedelen af strandengene på skydeterrænet er privatejet og hegnet med kreaturhegn. Til disse arealer er der ikke offentlig adgang uden lodsejernes tilladelse.

Det nye ordensreglement, der gælder for Skydeområde Rømø, er udarbejdet af forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen i fællesskab. Ordensreglementet er vedlagt som bilag 5.

8 Lovmæssige brugsbegrænsninger eller bindinger

8.1 Generel lovpraksis for forsvarets arealer

Som udgangspunkt gælder de samme love og bestemmelser for forsvarets arealer som for det øvrige landskab. Da forsvarets arealer er udlagt som skyde- og øvelsesterræner ligger dog deri en accept af, at det skal være muligt for forsvaret at gennemføre den nødvendige uddannelse af det danske forsvar. Ændringer af den militære brug, der kan påvirke landskabet vil imidlertid oftest kræve tilladelse efter en eller flere af de love og bestemmelser, der regulerer det åbne land. Formålet med dette kapitel er at belyse, hvilke lovæssige brugsbegrænsninger eller bindinger, der er relevante og aktuelle for Skydeområde Rømø.

Afvejningen i nærværende drifts- og plejeplan mellem den militære benyttelse, offentlighedens adgang samt naturbeskyttelseshensynene på terrænet forventes at foregå i et samarbejde mellem de statslige myndigheder (Forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen) og de administrerende myndigheder ved amt og kommune, således at administrationen af relevant lovgivning sker ud fra en samlet vurdering.

Udover de nævnte findes der et antal love eller bekendtgørelser som regulerer forhold i det åbne land, f.eks. bekendtgørelsen vedrørende anvendelse af slam, spildevand og kompost til jordbrugsformål.

De bindinger forsvaret har indgået ved lejekontrakt med lodsejere er beskrevet i hovedtræk i 4.3 og 4.4.

8.2 Den trilaterale vadehavsplan

Vadehavsftalen er en ministererklæring om Vadehavets beskyttelse, indgået af Holland, Tyskland og Danmark. Formålet er at arbejde for en fælles beskyttelse af hele Vadehavet – herunder områdets særlige landskab og kultur og ikke mindst flora og fauna.

Vadehavsplanen indeholder målsætninger om et øget areal med naturlige strandenge og om, at der skal sikres naturlige yngle- og fødemuligheder samt store og uforstyrrede raste- og fældningsarealer for de mange trækfugle, der er afhængige af området.

For *strandengene* er den langsigtede målsætning, at begrænse den menneskelige påvirkning af strandengene, idet dog strandengenes yderkanter ikke er omfattet af hensyn til muligheden for erosionssikring. I bestræbelserne for at gennemføre denne langtidsmålsætning skal der tages hensyn til kulturhistorie, kystsikring og private rettigheder.

For vadehavsområdets *strande og klitter* er målet at sikre en øget naturlig udvikling og dynamik, herunder en øget forekomst af den naturlige vegetationsudvikling samt gunstige forhold for trækkende og ynglende fugle. Trykket fra fritidsaktiviteter og turisme er i visse områder stadigvæk årsag til tab af naturlige klitter og strande og forstyrrelse af flora og fauna. Ved den trilaterale politik og forvaltning skal bl.a. disse forstyrrelser søges reduceret ved at lancere og anvende informationssystemer og/eller tidsmæssig samt områdemæssig zoneopdeling.

For den Spættede Sæl og Gråsæl er målsætningen at sikre levedygtige bestande for disse arter.

Kystforvaltningen skal sigte mod en naturlig, dynamisk udvikling, idet der tages hensyn til behovet for at beskytte beboerne på øerne og for at værne om øernes stabilitet og infrastruktur. Ministrene understreger det grundlæggende behov for beskyttelse af den lokale befolk-

ning mod stormflod, og de lægger til grund, at gennemførelsen af Vadehavsplanen ikke svækker sikkerheden.

Vedrørende den militære aktivitet i vadehavsområdet i Tyskland, Holland og Danmark fremgår nogle målsætninger af Vadehavsplanen:

Forstyrrelser forårsaget af militære aktiviteter er reduceret eller skal reduceres, og mulighederne for yderligere koncentration og/eller udfasning af militære aktiviteter vil løbende blive undersøgt.

Initiativer til at begrænse forstyrrelser forårsaget af den militære flytrafik i vadehavsområdet skal udføres på et koordineret grundlag.

8.3 Status som internationalt naturbeskyttelsesområde, Natura 2000

Området er ved Miljøministeriets bekendtgørelse nr. 782 af 1. november 1998 om afgrænsning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder udpeget som del af Ramsar-område nr. 27, EF-fuglebeskyttelsesområde nr. 57 & 65 samt EF habitatområde nr. 78, "Vadehavet"

Området er hermed en del af et sammenhængende netværk af naturbeskyttelsesområder kaldet Natura 2000, der skal sikre en gunstig bevaringsstatus for naturtyper og arter som er særligt truede, sårbare, sjældne eller beskyttelseskrævende i øvrigt på europæisk plan.

Det vurderes at nærværende plan vil medvirke til at opretholde eller forbedre forholdene for de naturtyper og arter, som området er udpeget for.

- *Ramsar-område*

Ramsar-konventionen (opkaldt efter den by i Iran, hvor konventionen blev vedtaget i 1971) er en global traktat om at beskytte vådområder af international betydning, specielt levesteder for vandfugle.

Danmark tiltrådte konventionen i 1977. I henhold hertil forpligtede Danmark sig til at udpege og beskytte vådområder af international betydning inden for landets grænser.

Skydeområde Rømø indgår som en del af den danske Ramsar-udpegning, hvilket betyder at der skal arbejdes for at opretholde områdets økologiske karakter d.v.s. hindre ødelæggelse eller forurening af området.

- *EF-fuglebeskyttelsesområde*

EF-fuglebeskyttelsesdirektiv (rådets direktiv 79/409/EØF af 2. april 1979) skal søge at beskytte de fuglearter, der naturligt hører hjemme på medlemslandenes territorium, blandt andet ved at forhindre forringelser og forurening af fuglenes levesteder.

EF-fuglebeskyttelsesområder er udpegede områder, der er væsentlige som levesteder for de arter af fugle, der er optaget på bilag I til rådets direktiv af 2. april 1979 samt områder, der er væsentlige for trækfugle – herunder specielt vådområder af international betydning.

Med direktivet er der pålagt Danmark forpligtelser til at beskytte disse områder på en sådan måde, at de forsat kan tjene som levesteder for de pågældende fuglearter. Endvidere er der en generel forpligtelse til så vidt muligt, at undgå forurening og forringelse af de nævnte områder.

Rømø og det omgivende Vadehav er udpeget med henblik på at beskytte en række ynglefuglearter som Rørdrum, Hedehøg, Klyde, Fjordterne, Havterne, Splitterne, Dværgterne og Mosehornugle og de væsentlige bestande af trækkende gæs, ænder og vadefugle som i kortere eller længere perioder opholder sig i området.

- *EF habitatområde*

EF-habitatdirektivet (rådets direktiv 92/43/EØF af 21. maj 1992) skal søge at bevare, beskytte og forbedre kvaliteten af miljøet, herunder bevare naturtyperne samt vilde dyr og planter.

EF-habitatområder er betegnelsen for områder, der er udpeget på baggrund af de naturtyper, der er beskrevet af EU-kommissionen, hvor fællesskabet har et særligt bevaringsansvar. Med direktivet er der en forpligtigelse til at sikre opretholdelsen af en gunstig bevaringsstatus for de arter og naturtyper, områderne er udpeget for.

Dette habitatområde er udpeget med henblik på at beskytte blandt andet naturtyperne "mudder- og sandflader, blottet ved ebbe", "kystlaguner og strandsøer", vegetation af Kveller og andre enårige strandplanter", "strandenge", "forstrand og begyndende klitdannelser", "hvide klitter og vandremiler", "stabile kystklitter med urteagtig vegetation", "kystklitter med dværgbuskvegetation", "fugtige klitlavninger" samt forekomsten af arter som Gråsæl og Spættet Sæl m.fl.

Beskyttelsesbestemmelser:

EF-habitatdirektivet (Rådets direktiv 92/43/EØF af 21. maj 1992 om bevaring af naturtyper samt vilde dyr og planter) sigter mod beskyttelse af vilde flora- og faunahabitater i medlemslandene. Direktivet fastsætter bestemmelser for administrationen af habitatområderne, bestemmelser som også gælder for fuglebeskyttelsesområderne. Disse bestemmelser er bindende for myndighederne. Statslige myndigheder er direkte forpligtet af direktiverne på de områder, hvor myndighederne er tillagt kompetence efter national lovgivning. Tilsvarende gælder i de tilfælde, hvor statslige myndigheder har ejerbeføjelser på arealer, som er udpeget som internationalt naturbeskyttelsesområde. Statslige myndigheder er således i sager om disse områder forpligtet til at varetage de naturbeskyttelseshensyn som direktiverne tilsiger.

Områderne skal administreres, så der ikke sker forringelser af områdets naturtyper og levestederne for arterne, eller væsentlige forstyrrelser af de arter, området er udpeget for. Derudover påhviler der en forpligtelse til på længere sigt at opretholde eller genoprette en gunstig bevaringsstatus for de naturtyper og arter området er udpeget for. Planens drifts- og plejeforskrifter skal medvirke til at sikre dette.

De beskyttelseshensyn der skal varetages i de internationale naturbeskyttelsesområder er i almindelighed opfyldt gennem den eksisterende lovgivning vedrørende miljø, natur, planlægning m.v.. Eksisterende lovlig anvendelse eller udnyttelse og aktiviteter som jagt og færdsel m.m. kan derfor som udgangspunkt fortsætte uændret. Udpegning af EF-fuglebeskyttelses- og habitatområder berører ikke eksisterende lovlig anvendelse eller udnyttelse af ejendomme. Derimod berører de f.eks. amters eller kommuners planlægning samt aktiviteter, som kræver tilladelse efter den eksisterende lovgivning da bekendtgørelsen om de internationale naturbeskyttelsesområder fastsætter bindende retningslinier for amternes og kommunernes administration af områderne.

Amter og kommuner skal ved behandling af ansøgninger om tilladelser og dispensationer efter naturbeskyttelsesloven, planloven, råstofloven, miljøbeskyttelsesloven, vandløbsloven, vandforsyningsloven eller okkerloven sikre, at en tilladelse ikke forringer de naturtyper, som er baggrunden for udpegningen eller forringer levevilkårene for de plante- og dyrearter, som områderne er udpeget for. Der må heller ikke gennemføres foranstaltninger, der medfører be-

tydelig forstyrrelse af de nævnte arter. Alle nævnte loves øvrige interesser skal selvfølgelig fortsat varetages.

8.4 Regionplan for Sønderjyllands Amt 1997-2008

Regionplanen indeholder retningslinier for forvaltningen af landskabet ud fra forskellige udpegningsgrundlag. Af regionplanen fremgår at skydeterrænet er omfattet af udpegningsgrundlag som bl.a. *naturområde*, *område af særlig landskabelig værdi* og *internationalt naturbeskyttelsesområde*. Udpegningen giver anledning til nogle retningslinier, der er bindende for amtet og for den kommunale planlægning og administration.

Udpegningsgrundlag som "naturområder" omfatter biologiske interesseområder af enestående og særlig værdi. Udpegningsgrundlag som "område af særlig landskabelig værdi" betyder at landskabet og de geologiske forhold er enestående i national og international sammenhæng samt er særlige for Sønderjylland. Ved administration af områderne skal der tages hensyn til disse værdier.

Udpegningsgrundlag som "internationalt naturbeskyttelsesområde", betyder at der ikke vil blive givet tilladelser til foranstaltninger, der vil medføre forringelser af områdets naturtyper og levesteder for arterne eller medføre forstyrrelser, som har betydelige negative konsekvenser for de dyr og planter, områderne skal beskytte.

Skydeområde Rømmø er ifølge regionplanen for Sønderjyllands Amt desuden udpeget som "*et større uforstyrret landskab*" d.v.s. et landskab, der er upåvirket af større tekniske anlæg og hvor der ved arealplanlægning skal tages størst mulig hensyn til forsat at kunne bevare de større uforstyrrede landskaber.

8.5 Status i kommuneplanen

Udover de i regionplanen og planlovens gældende bestemmelser er der ingen særlige retningslinier i kommuneplanen. Der er ingen lokalplaner for området. Af kommuneplanens hovedstrukturkort fremgår det, at skydeterrænet er en del af EF-fuglebeskyttelsesområde /Ramsarområde.

8.6 Planloven

Spørgsmålet om lokalplanpligt

Ifølge Planlovens § 13, stk. 2 skal der udarbejdes en lokalplan, før der gennemføres større udstykninger eller større bygge- og anlægsarbejder, herunder nedrivninger af bebyggelse, og i øvrigt når det er nødvendigt for at sikre kommuneplanens virkeliggørelse.

Afgørelsen af om der foreligger lokalplanpligt i den konkrete situation træffes af kommunalbestyrelsen ud fra en samlet vurdering. I tvivlstilfælde bør kommunalbestyrelsen vælge at tilvejebringe en lokalplan.

Opførelse af en nærkampby på et militært terræn i landzone er et eksempel på et anlæg, som normalt vil kræve udarbejdelse af en lokalplan.

Landzonetilladelse

Skydeområde Rømmø er beliggende i landzone.

I henhold til planlovens § 35 må der i landzone ikke uden tilladelse fra landzonemyndigheden (Sønderjyllands Amt) foretages udstykning, opføres ny bebyggelse eller ske ændring i anvendelsen af bestående bebyggelse og ubebyggede arealer.

Afgørelsen af om zonetilladelse er påkrævet træffes af amtet. På forsvarrets arealer vil etablering eller flytning af permanente, militære anlæg og opstilling af faste terrænpunkter normalt

kræve zonelovstilladelse fra amtet. Det er amtet, der træffer afgørelse om hvorvidt der kræves zonelovstilladelse.

Anlæg m.v., som etableres midlertidigt, men som ikke er fjernet inden 1 måned fra etablering, regnes som permanente. Det kan f.eks. være faste kulisser.

8.7 Naturbeskyttelsesloven

Naturbeskyttelseslovens generelle beskyttelsesbestemmelser omfatter bl.a. en række naturtyper, beskyttelseslinier for nogle markante landskabselementer, samt offentlighedens adgang.

Beskyttede naturtyper.

Naturbeskyttelseslovens § 3 indeholder bestemmelser om en generel beskyttelsesordning for naturtyperne sø, mose, eng, overdrev, hede, strandenge og strandsumpe over en vis mindstestørrelse. Amdsrådet kan dispensere fra bestemmelserne vedrørende beskyttede naturtyper.

I medfør af lovens §§ 5-6 er der udstedt bekendtgørelse nr. 572 af 26. juni 1992 om beskyttede naturtyper og sten- og jorddiger m.v. (naturtypebekendtgørelsen), der fastlægger den nærmere afgrænsning af de beskyttede naturtyper samt fastsætter de nærmere regler for amtsrådenes administration af ordningen.

I det følgende gives en kort beskrivelse af, hvilke restriktioner, der gælder for de forskellige beskyttede naturtyper, der findes på Skydeområde Rønmø. Der henvises i øvrigt til siderne 20-53 i Skov- og Naturstyrelsens "Vejledning om registrering af beskyttede naturtyper", fra 1993.

Søer og vandløb

Der må ikke foretages ændring i tilstanden af naturlige søer, hvis areal er på over 100 m², eller af vandløb eller dele af vandløb som er udpeget som beskyttede efter loven. Dette gælder dog ikke for sædvanlige vedligeholdelsesarbejder i vandløb.

Søer, der mindre end 100 m², er beskyttede, når de ligger i en af de beskyttede naturtyper, hvis samlede område er på 2500 m² og derover. Søen vil her være beskyttet som en integreret del af området.

Strandenge

Der må ikke, uden tilladelse fra amtet, foretages ændringer i tilstanden af strandengene og strandsumpe på skydeterrænet samt ferske enge og overdrev, når sådanne naturtyper enkeltvis, tilsammen eller i forbindelse med søer er større end 2500 m² i sammenhængende areal. Det skal her bemærkes, at pleje af arealerne i form af slåning, græsning el. lig. ikke strider mod denne bestemmelse.

Små biotoper, der er mindre end 2500 m² er i øvrigt omfattet af beskyttelsesordningen, hvis de støder op til eller indgår i arealer med andre beskyttede naturtyper, og det samlede areal er 2500 m² eller derover.

Bygge- og beskyttelseslinier.

For en række markante landskabselementer fastsætter naturbeskyttelseslovens §§ 15-19 bygge- og beskyttelseslinier. Det gælder strande, søer, åer, skove, fortidsminder og kirker. Dispensation fra bygge- og beskyttelseslinierne på terrænet gives af amtet.

Beskyttelseslinier i forbindelse med fortidsminder

Synlige eller tinglyste fortidsminder er fredet i medfør af Naturbeskyttelseslovens § 12. Dette betyder, at der ikke må foretages ændringer i tilstanden af fortidsminderne. Der findes dog ingen egentlige fortidsminder på skydeområdet, hvorfor lovgivningen ikke beskrives nærmere.

Beskyttelseslinier i forbindelse strande

Der må ikke foretages ændring i tilstanden af strandbredder og kyststrækninger som ligger inden for kystbeskyttelseszonen på 300 m. Beskyttelseslinien var tidligere 100 m. men med **lov nr. 439 af 1. juni 1994** om ændring af lov om planlægning og lov om naturbeskyttelse (Beskyttelse af kystområderne) blev Naturbeskyttelseslovens klitfrednings- og strandbeskyttelseslinie, jf. §§ 8 og 15, udvidet fra 100 m til 300 m. Bestående forsvarsanlæg, der anvendes til forsvarsformål er dog undtaget.

Sø- og åbeskyttelseslinien

Indenfor en afstand af 150 m fra søer med en vandflade på mindst 3 ha og for vandløb, der er registreret med en beskyttelseslinie i henhold til tidligere lovgivning, er der forbud mod at placere bebyggelse (bygninger, skure, campingvogne, master m.v.), foretage ændringer i terrænet, beplantning o.lign. Midlertidige terrænændringer som nedgravning af ledninger kræver ikke dispensation, såfremt terrænet straks retableres til det oprindelige udseende. Vandløb med beskyttelseslinier er vandløb, der 1/9 1983 var offentlige og havde en bundbredde på mindst 2 m.

Skovbyggelinien

Skovbyggelinien er ikke relevant for Skydeområde Rømø.

Vejledning om administration af Naturbeskyttelseslovens §§ 3-4 på forswarets arealer

Skov- og Naturstyrelsen har udarbejdet nogle generelle retningslinier for administrationen af de generelle beskyttelsesbestemmelser i Naturbeskyttelseslovens §§ 3-4, set i forhold til forswarets anvendelse af øvelsespladser og skyde- og øvelsesterræner. Retningslinierne vedlægges som bilag 4.

Offentlighedens adgang til naturen

Udyrkede arealer f.eks. strandenge er normalt åbne for færdsel til fods og ophold. Hunde skal føres i snor. Til private, udyrkede arealer er der kun adgang fra kl. 7 til solnedgang.

Den generelle adgangsbestemmelse gælder ikke for de private arealer, som i deres helhed er forsvarligt hegnede, f.eks. med kreaturhegn. D.v.s. at det ikke er tilladt at færdes inde i indhegnede områder medmindre ejeren har givet adgang f.eks. ved at etablere en stente eller smæklåge til publikum.

Afspærring af adgang til strandbredden kan i visse tilfælde ske i henhold til naturbeskyttelseslovens undtagelsesbestemmelse om offentlighedens adgang til naturen da adgangsretten ikke gælder for forsvarsanlæg (kap. 4, § 22 stk. 2).

På privatejede arealer kan Sønderjyllands Amt (kap. 4, § 27) bestemme, at der helt eller delvis lukkes for offentlighedens adgang, hvis særlige forhold taler derfor. For statsejede arealer ligger tilsvarende kompetence ved Skov- og Naturstyrelsen.

I forbindelse med spørgsmålet om offentlighedens adgang til forsvarets arealer skal der henvises til **lov nr. 336 af 6/6-1991** ”om forbud mod ophold på og færdsel gennem forsvarets skydeområder og andre militære områder”, hvorved Forsvarsministeren kan fastsætte forbud mod færdsel. Af kortbilag 1 bagerst i planen fremgår med en rød optrukket linie, hvor indenfor skydeterrænet er permanent afspærret. Uden for den røde linie er der adgang efter bestemmelserne i naturbeskyttelsesloven.

8.8 Museumsloven

Arkæologiske anlæg (i loven benævnt jordfaste fortidsminder), herunder grave, gravpladser, bopladser, ruiner m.v., som ikke er fredet efter Naturbeskyttelsesloven, er beskyttet af museumslovens § 26. Loven omfatter også eventuelle fortidsminder, der endnu ikke er registreret, men som f.eks. kommer til syne ved jordarbejder. Loven administreres af Rigsantikvaren ved Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat.

Findes der under jordarbejder fortidsminder, eller en for den pågældende lokalitet usædvanlig naturhistorisk naturgenstand, som er beskyttet efter museumsloven, skal arbejdet straks standses og fundet anmeldes til Rigsantikvaren. Det skal nævnes at bestemmelsen omkring nærmere undersøgelser af usædvanlige naturhistorisk naturgenstande forventes anvendt yderst sjældent.

Rigsantikvaren beslutter snarest, om arbejdet kan fortsætte, eller om det eventuelt skal indstilles, indtil der er foretaget en undersøgelse. De kendte fortidsminder er registreret i Nationalmuseets sogneregister med et sognebeskrivelsesnummer (”Sb.nr.”). Numrene er fortløbende indenfor de enkelte sogne. De enkelte registrerede lokaliteters nøjagtige udstrækning og beliggenhed er ikke altid kendt. Varetagelse af de arkæologiske interesser sker i et samarbejde mellem Flyvestation Skrydstrup og Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat.

Der er hidtil ikke registreret fortidsminder på skydeterrænet.

8.9 Vandløbsloven

Vandløbsloven omfatter alle vandløb, grøfter, kanaler, rørledninger og dræn samt søer, damme og andre lignende indvande.

Loven regulerer en række forhold vedrørende vandløb, heriblandt vandløbenes almindelige benyttelse, vedligeholdelse, restaurering og regulering samt anlæg af nye vandløb og etablering af udpumpningsanlæg, broer, opstemmingsanlæg m.m.

Vandløb inddeles administrativt i offentlige og private vandløb. De offentlige vandløb er endvidere inddelt i amtsvandløb og kommunevandløb. Amtet er vandløbsmyndighed for amtsvandløb mens kommunen er vandløbsmyndighed for kommune- og private vandløb.

For offentlige vandløb udarbejder vandløbsmyndigheden et regulativ, som indeholder bestemmelser om vandløbets skikkelse eller vandføringsevne, vedligeholdelse og restaureringsforanstaltninger samt øvrige forhold ved vandløbet.

For private vandløb kan der fastsættes bestemmelser om vandløbets vedligeholdelse.

Langs naturlige eller i regionplanen højt målsatte vandløb (såvel offentlige som private) og søer er der i medfør af et tillæg til Vandløbslovens §69 udlagt beskyttelsesbræmmer i 2m's bredde. Indenfor bræmmen er der forbud mod dyrkning, jordbehandling m.v.

Herudover gælder en række generelle bestemmelser for alle vandløb, uanset om de er offentlige eller private. Udover bestemmelser vedrørende vedligeholdelse, sejlads m.v. gælder således bl.a. at vandløbsmyndigheden skal godkende følgende: Regulering af vandløbets skikkelse, herunder forløb, bredde, bundkote og skråningsanlæg; sænkning af vandstanden i eller tørlægning af søer; anlæg af nye vandløb; anlæg af broer, overkørsler eller lignende; anlæg eller ændring af opstemningsanlæg eller andre anlæg, der kan hindre vandets frie løb eller i øvrigt kan være til skade for vandløbet.

Vandløbsloven angiver en godkendelsesprocedure for ovennævnte ændringer.

For de mindre grøfter, der findes på Skydeområde Rømø er det Skærbæk Kommune, der er vandløbsmyndighed.

8.10 Retningslinier for reduktion af risiko for kollision mellem luftfartøjer og fugle

Bekendtgørelse om vildtskader (Miljøministeriets BEK nr. 801 af 22. sep. 1999)

Pattedyr og fugle, der frembyder fare for luftfarten, på offentligt godkendte flyvepladser, kan efter forudgående aftale med Skov- og Naturstyrelsen, reguleres efter § 9, stk. 2 i Vildtskadebekendtgørelsen. Skydeområde Rømø defineres imidlertid ikke som en flyveplads, men ved særlige grunde kan Skov- og Naturstyrelsen efter § 13 give tilladelse til regulering udenfor flyvepladsers område. Dette er sket i Skydeområde Røms tilfælde.

Tilladelse søges lokalt ved Lindet Statsskovdistrikt.

Skov- og Naturstyrelsen skal ifølge Vildtskadebekendtgørelsens § 9, stk. 3 hvert år inden 1. marts underrettes om omfanget af reguleringen i det forudgående kalenderår.

Se i øvrigt afsnit 6.2.

8.11 Bekendtgørelse om fredning og vildtreservat i Vadehavet

Vadehavet, herunder Skydeområde Rømø, er desuden udlagt som vildtreservat med tilhørende bestemmelser om jagt, fiskeri og færdsel.

Allerede i 1939 blev dele af Vadehavet udlagt som vildtreservat. I 1979 fik hele Vadehavet i henhold til jagtloven status som vildtreservat. Med bekendtgørelsen om "fredning og vildtreservat i Vadehavet" af 17. februar 1998 har man søgt at imødekomme nationale forpligtelser i relation til områdets udpegning som Ramsar-område og EF-fuglebeskyttelsesområde samt aftaler, der er en følge af det trilaterale samarbejde med Holland og Tyskland om beskyttelse af Vadehavet. Formålet med bekendtgørelsen er desuden at sikre, at der ikke foretages noget, der varigt ændrer Vadehavets naturlige miljø. Naturlige processer skal så vidt muligt foregå uhindret, ligesom der ikke må indføres organismer, der er fremmede for Vadehavets økosystem. I bekendtgørelsen er det desuden præciseret, at beskyttelsen skal afvejes over for andre aktiviteter, blandt andet skal hensynet til den lokale befolknings sikkerhed tilgodeses.

I henhold til bekendtgørelsen er skydeområdet ikke omfattet af færdselsrestriktioner. Jagt derimod er ikke tilladt på de vegetationsblottede sandflader ud mod havet. De jagtfrie strandflader ejes af staten.

Jagreguleringen i bekendtgørelsen er baseret på en model, der tillader vandfuglejagt på visse forlandsarealer. Jagt er således tilladt på strandengene på skydeterrænet.

8.12 Fredningskendelse af 17. december 1985

Overfredningsnævnet har ved kendelse af 17. december 1985 fastsat fredningsbestemmelser for et 640 ha stort område, hvoraf langt størstedelen ligger uden for skydeterrænet. Imidlertid løber en lille del af fredningen ind på det militære område (se fredningsgrænse på kortbilag), hvorfor fredningens hovedtræk beskrives i det følgende:

Formål

Fredningen har til formål at bevare og pleje områdets plante- og dyreliv med de landskabelige værdier, der knytter sig til variationen af klitheder, græsarealer, strandenge og vådområder, og således at området kan opretholdes som et værdifuldt raste- og ynglested for fugle.

Terrænændringer

Området skal bevares i den på fredningstidspunktet værende tilstand. Der må således ikke foretages terrænændringer eller ændringer af den hidtidige anvendelse af arealerne.

Der må i fredningsområdet kun foretages hegning som led i den landbrugsmæssige udnyttelse af et areal og da kun med sædvanlige kreaturhegn.

Anlæg og bebyggelse

Der må ikke opføres bygninger i fredningsområdet, herunder skure og boder. Forbudet gælder dog ikke sædvanlige læskure for kreaturer, som opføres i træ og i dæmpede farver.

Der må heller ikke etableres faste konstruktioner og anlæg f.eks. skydebane, oplagsplads, vindmøller, master og tårne.

Dispensation

Fredningsnævnet kan give dispensation fra fredningsbestemmelserne efter reglerne i naturbeskyttelseslovens § 50, hvis det ansøgte ikke vil komme i strid med fredningens formål.

8.13 Nationalt Geologisk Interesseområde

Den nordøstlige del af skydeområdet ligger inden for Nationalt Geologisk Interesseområde 104, Juvre Dyb, da området har en særlig geologi for Danmark. De geologiske hensyn tilsiger at bevare området i naturtilstand.

FREMTIDIGE BEHOV OG ØNSKER

9 Forsvarets fremtidige behov og ønsker

I forbindelse med udarbejdelsen af nærværende drifts- og plejeplan har flyvevåbnet beskrevet de fremtidige behov for anvendelsen af skydeområde Rømmø, der primært er træningsområde for de F-16 fly, der er tilmeldt NATO's reaktionsstyrker og stationeret på Flyvestation Skrydstrup.

9.1 Fremtidige brug af terrænet

Anvendelsesgraden af Skydeområde Rømmø har i de seneste 3-4 år (1996-2000) været stærkt reduceret sammenlignet med hvad man kan kalde et "normalt" billede. Årsagen er flyvevåbnets engagement i udlandet samt den aktuelle mangel på piloter.

Det må forventes at forsvarets aktivitetsniveau på skydeområdet vender tilbage til normalbilledet i takt med at iværksatte initiativer til pilotfastholdelse slår igennem.

De fremtidige brugere af Skydeområde Rømmø forventes at være de samme som i dag.

9.2 Tilføjelser af anlæg som følge af nye træningsbehov

I forbindelse med at det danske flyvevåben er tilmeldt NATO's reaktionsstyrker med F-16 fly er der behov for at gennemføre træning og våbenaflevering på en lidt anden måde end tidligere. I det koncept, der var gældende for anvendelse af F-16 til forsvar af Danmark, var det primært luftforsvarsrollen, med det deraf følgende træningsbehov, der var fokus på. I det nye koncept, der tillige er gældende for F-16 flyenes deltagelse i NATO-missioner, omfatter også luft til jord-missioner hvilket medfører, at det er nødvendigt at tilpasse træningsbehovet i overensstemmelse hermed. For at give F-16 piloterne realistiske scenerier at træne på, er det nødvendigt at etablere nye taktiske målkomplekser/kulisser, der kan flyttes og tilpasses de jordmål, der kan forventes i forbindelse med NATO-missioner.

Med baggrund heri ønsker forsvaret, at opstille tre nye scenarier på skydeterrænet:

- Landsby med bro i byens nordkant. Broen beskyttes af tre kampvogne anbragt i vifteform. Til dette scenari ønsker Flyvevåbnet at opføre fire attrapper, der skal forestille huse. Husene ønskes opbygget som simpel plankeværkskonstruktioner af træ. Kulisserne etableres uden fundament, men fastgøres på pæle. Midt imellem husene placeres to udtjente lastbiler, der skal simulere en kommandocentral. Nord for bygningsattrapperne opstilles en 25 m lang træbro, ca. 6 m bred og 4 meter høj. Broen beskyttes af 3 kampvogne. Kampvognene er ikke attrapper, men gamle, udtjente og miljøklargjorte kampvogne fra hæren. Vejsystemet mellem broen og landsbyen markeres med græsslåning og hvidmalede tagplader bukket over nedgravede pæle.

- Flyfelt

Forsvaret vil etablere et scenari, der består af en 250 m lang startbane, der markeres i terrænet ved græsslåning og hvidmalede tagplader, der bukket over lave nedgravede hegnspæle. På startbanen placeres tre attrapfly, der opbygges af træ og stål.

Forsvar af landingsbanen vil blive simuleret af tre kanonstillinger (AAA-stillinger) i form af udrangeret L/60 kanoner.

- SAM sites, missilaffyringsramper

Fire udrangerede lastbiler placeres tæt samlet og skal simulere en kommandostation. Tæt ved kommandostationen placeres 3 udrangerede lastbiler i pileform med et udrangeret Nike missil fastgjort lodret til bagpartiet af hver lastbil.

Nord for det eksisterende målkompleks til maskinkanon (se kortbilag 1) ønsker forsvaret desuden at opstille en kampvogn som taktisk mål. I alt har skydeterrænet aftale om at få tilført 6 kampvogne til brug som taktiske mål.

Alle nye opstillinger skal dels bestå af udfaset/kasseret materiel og dels af kulisser opbygget i træ og stål. Alt målmateriel kan fjernes igen. Opstillede udrangerede køretøjer kan bortrages med forsvaret specielkøretøjer.

Attrapfly, bro, kulissehuse ønskes opbygget og fastholdt til jorden ved hjælp af træpæle.

De udrangerede lastbiler og kampvogne miljøklargøres inden opstilling. Det vil sige, at alle miljøskadelige stoffer, så som benzintanke, motorer, olie, glas m.m. fjernes.

10 Skov- og Naturstyrelsens forslag til beskyttelse og forbedring af naturværdier

10.1 Overordnet målsætning for skydeterrænets fremtidige naturtilstand

Det er Skov- og Naturstyrelsens ønske at fastholde og forbedre Skydeområde Rømø som et værdifuldt strandengsområde uden opdyrkning, bebyggelse, gødskning eller sprøjtning. Det er ønsket at området fortsat afgræsses af får og kreaturer, som sikrer den bedst mulige naturtilstand.

Generelt er terrænet i en naturtilstand, hvor der ikke er behov for helt store plejetiltag. Imidlertid er den tiltagende tilgroning med græsset Stiv Kvik på den nordligste del af skydeområdet uheldig, idet det høje græs mindsker yngle og fødesøgningsmulighederne for mange fuglearter i området samt medfører en floramæssig forringelse af strandengen. Et af de vigtigste mål i drifts- og plejeplanen vil derfor være at søge at mindske udbredelsen af Stiv Kvik og hindre at de øvrige dele af strandengene udsættes for øget tilgroning. Dette bør først og fremmest sikres gennem et tilstrækkeligt græsningstryk.

Områdets anvendelse til militære øvelsesaktiviteter bør ske under hensyn til og respekt for naturværdierne og de internationale aftaler Danmark har indgået med henblik på at sikre Vadehavet – herunder Skydeområde Rømø.

Udgangspunktet for aktiviteterne bør derfor være, at der ikke sker en naturmæssig forringelse af området. Derfor bør der fortsat fastlægges restriktioner for brugere af terrænet som tilsikrer, at områdets tilstand ikke gradvist forringes. Forsvaret har selv fastlagt nogle bestemmelser for brug af terrænet (afsnit 5.3). Styrelsen finder at det er vigtigt for områdets naturværdier, at disse regler også søges fastholdt fremover.

Skov- og Naturstyrelsen skal foreslå følgende konkrete tiltag:

10.2 Pleje af strandengene

Det er vigtigt, at strandengene fortsat afgræsses af får og kreaturer for at sikre, at græsset holdes lavt og derved bevarer den særegne strandengsflora samt gør landskabet attraktivt for de fugle, der yngler og søger føde her.

På den nordlige del af skydeterrænet, hvor der kun sker græsning med får er græsningstrykket p.t. så lavt, at det op til 1 meter høje græs Stiv Kvik breder sig. Fårene spiser kun nødtigt denne art når den først har nået en vis højde. Det vil her være en fordel, hvis græsningstrykket kunne øges med kreaturgræsning. Et godt eksempel på god græsningspleje i den nordlige del af terrænet er kreaturfolden umiddelbart vest og nord for Sørensen Lå og Elius Lå, ud mod sandfladen. Her vokser stort set ingen Stiv Kvik, i skarp kontrast til strandengsarealerne umiddelbart uden for folden.

Da flere fuglearter fint kan trives i det høje græs f.eks. Strandskade, er målet ikke at alt vegetation på skydeterrænet skal holdes lavt. Stiv Kvik er på landsplan ikke en almindelig art og der bør derfor være områder, hvor Stiv Kvik frit kan udvikle sig og dominere plantesamfundet. Imidlertid er udbredelsen af Stiv Kvik dog nu så omfattende, at plejetiltag vil være hensigtsmæssig for også at sikre den varierede strandengsflora.

Ved plejetiltag skal der både tages hensyn til botanikken og ynglefuglene. Erfaringer viser, at en stor andel fuglereder på åbne strandengsarealer kan gå tabt som følge af tramp fra græssende får og kreaturer i forårsperioden, hvorimod strandengsfloraen vil blive styrket. Græsning vil da til en vis grad blive en afvejning mellem hensyn til ynglefugle og botanik. Hensyn-

nene kan mødes ved at græsningstrykket sættes meget lavt, d.v.s 2 får eller ½ kreatur pr. hektar.

På Skydeområde Rømø er det indtrykket, at græsningstrykket er højt på de inderste dele, d.v.s. de private lodder syd for den store grøft, mens der er meget lavt græsningstryk på den statsejede, nordlige del af strandengene. Der var i 2001 i alt 700-800 får (incl. lam), som græsser fra april/maj til november. Desuden 200-300 kreaturer, som græsser fra medio maj til september.

Da græsningsarealet (strandengene) i alt udgør 508 ha, svarer dette meget godt til det ovennævnte lave græsningstryk på ½ kreatur eller 2 får pr ha, når der tages hensyn til at lam ikke græsser så meget som de voksne dyr.

I forhold til ynglefuglene og problemer med redetramp er det samlede græsningstryk på skydeområdet derfor optimalt, men fordelingen er skæv. Et forslag til løsning er derfor at flytte en del af fårene og især kreaturerne ud til den nordlige halvdel af strandengene. Dette kan gøres ved hegning.

Er græsning ikke praktisk muligt kan der i stedet forsøgsvis foretages afbrænding af mindre partier af græsset i det tidlige forår før fuglenes yngleperiode (omkring 1. marts), gerne i forbindelse med i forvejen åbne, lavtgræssede områder. Herefter sættes der som hidtil får på arealet.

Da det ikke i samme grad som tidligere er økonomisk attraktivt at holde får kan konsekvensen være at, afbrænding må ske som en årlig tilbagevendende plejeforanstaltning. Mekanisk slåning vurderes ikke at være et brugbart alternativ da strandengene har mange loer og tidevandsrender og derved ikke er farbar for slåningskøretøjer.

For ikke at øge antallet af fugle i flyenes indflyvningsretning (og dermed risiko for kollision mellem fugle og fly) vil det ikke være hensigtsmæssigt, at foretage naturpleje i dette område.

10.3 Reduktion af sprængninger i sælernes yngletid

For at sikre sælerne den fornødne ro i tiden, hvor ungerne fødes vil Skov- og Naturstyrelsen anbefale, at der ikke foretages større sprængninger på sandfladerne på skydeterrænet i juni (med undtagelse af nødvendige bortsprængninger af farligt, udetoneret ammunition af hensyn til risiko for oversvømmelse og bortskydning).

Overflyvninger med jagerfly påvirker tilsyneladende kun sælerne i mindre grad, men større eksplosioner i perioden, hvor sælerne føder kan have uheldige virkninger.

Som det fremgår af EF-habitatdirektivet (Se 8.3) skal området administreres, så der ikke sker forringelser af områdets naturtyper og levestederne for arterne, eller væsentlige forstyrrelser af de arter, området er udpeget for (hvilket bl.a. er sæler).

Det vil derfor være i tråd med habitatdirektivets bestemmelser, hvis forsvaret kan planlægge således at større sprængninger ikke afholdes i juni, der er den primære yngleperiode for sælerne. Især de sidste to uger i juni er vigtige, da langt de fleste unger fødes i denne periode.

10.4 Bortskræmning af fugle i jagerflyenes indflyvningsbane

I forbindelse med flyvevåbnets øvelsesskydninger på Skydeområde Rømø er der gennem en årrække foretaget bortskræmning af fugle samt regulering af kolonirugende måger af hensyn til flysikkerheden. Reguleringen af måger sker i forårsperioden, hovedsageligt ved at ødelægge mågernes reder i jagerflyenes indflyvningsbane.

I forbindelse med bortskræmning og eventuel regulering skal der tages hensyn til ynglende arter, som ikke udgør en fare for flysikkerheden. Ifølge Flyvertaktisk Kommando udgør yng-

lende vadefugle og terner som Strandskade, Rødben, Havterne og Fjordterne ikke en risiko for flyaktiviteterne på Skydeområde Rømø. Skov- og Naturstyrelsen skal derfor anbefale, at personer, der foretager regulering løbende uddannes og ajourføres i kendskab til disse arter og deres æg.

Da Skydeområde Rømø indgår som en del af et EF-fuglebeskyttelsesområde bør regulering og bortskræmning kun finde sted såfremt det skønnes strengt nødvendigt og kun på det af Flyvertaktisk Kommando angivet område nord for kontrollårnet.

Flyvevåbnet bør overveje, hvorvidt det er nødvendigt at foretage flyvninger i forårsperioden (medio april – medio juni), der derved fordrer bortskræmning og regulering af fugle af hensyn til flysikkerhed.

10.5 Offentlighedens adgang

De flade strandenge er meget vigtige for et stort antal fuglearter, der finder deres yngleplads her. Af hensyn til sæler og fuglelivet bør der, især i yngletiden, så vidt muligt være fred for turister og publikum i øvrigt.

Skov- og Naturstyrelsen finder det dog vigtigt, at publikum kan opleve naturen. I tråd hermed er i den sydlige del af terrænet opstillet en standplads oppe på diget, der giver en god udsigt over de flade strandenge og hvor der ved en oplysningstavle orienteres om landskabet. Det er dog konstateret, at publikum, der besøger søerne ca. 500-600 m nordligere og umiddelbart øst for Juvrediget også anvender diget som udkigspunkt over skydeterrænet. Det bør derfor overvejes om der her kan etableres en tilsvarende plads på Juvrediget. Derved undgås også unødigt slid på diget.

Skov- og Naturstyrelsen vil desuden anbefale, at forsvaret, ved skiltning, oplyser om den militære brug af området og om hvorfor terrænet er afspærret.

I terrænets yderområder er opstillet skilte, der angiver at brug af kikkert er forbudt. Skiltene er opsat da forsvarets våbensystemer bruger laserlys, der kan være farligt for øjnene, hvis lyset fanges og forstærkes i en kikkert. Skiltene formål kan opfattes forkert (f.eks. at gælde permanent af hensyn til militære hemmeligheder) og bør derfor forsynes med en undertavle, der angiver at henstillingen mod brug af kikkert kun gælder når der foregår skydninger på terrænet, d.v.s. når kuglerne er hejst i de master, der angiver skydning.

Den inderste del af skydeterrænet er ejet af private lodsejere, hvoraf størstedelen er hegnet med henblik på fåre- og kreaturgræsning. Ifølge naturbeskyttelsesloven er der ikke uden tilladelse fra ejeren adgang til private arealer, der er forsvarligt indhegnede.

I den sydlige del af terrænet fører Juvre Strandvej ud til Pejletårn 2. Skov- og Naturstyrelsen vil her anbefale, at der gives offentlig adgang ad vejen, men kun til ud omkring pejletårnet (en strækning på ca. 1 km) for ikke at forstyrre sælerne på strandfladen. Fra vejen er der gode muligheder for at opleve strandengenes naturrigdom. Skov- og Naturstyrelsen erfarer at tårnet p.t. ikke bruges militært, men stadig vedligeholdes. Styrelsen vil derfor foreslå, at publikum får adgang til tårnet, såfremt tårnet er i en stand, der gør det sikkerhedsmæssigt forsvarligt. Fra tårnet er der en enestående udsigt over vadehavet. Der kan evt. være tale om en kontrolleret adgang, hvor foreninger eller grupper kan anmode om adgang til tårnet.

Det anbefales desuden at forsvaret i samarbejde med statsskovdistriktet årligt arrangerer et par annoncerede, guidede ture i området.

11 Kommentarer og ønsker fra eksterne bidragsydere

Med en skrivelse af 13. februar 2001 orienterede Skov- og Naturstyrelsen bidragsydere, bestående af Sønderjyllands Amt, Skærbæk Kommune, Kulturmiljørådet for Sønderjyllands Amt, Friluftsrådet, Danmarks Naturfredningsforening, Dansk Ornitologisk Forening, Rømø Jagtforening og Dansk Botanisk Forening om, at en drifts- og plejeplanlægning for Skydeområde Rømø var igangsat. Styrelsen indkaldte i den anledning eventuelle bidrag fra de pågældende myndigheder og organisationer til planlægningen.

Flyvestation Skrydstrup indkaldte desuden berørte, private lodsejere.

Om formålet med drifts- og plejeplanlægningen fremgår, at:

“Planen skal fastlægge retningslinierne for benyttelse, drift og pleje af terrænerne, således at der opnås en tilfredsstillende opfyldelse af forsvarets behov for overvågnings- og overvågningsmæssige aktiviteter samtidig med at de naturbeskyttelsesmæssige, rekreative og kulturhistoriske interesser tilgodeses.

Drifts- og plejeplanlægning vil omfatte udarbejdelse af kort, registrering af naturtyper og flora- og faunamæssige forhold, fastlæggelse af plejebestand samt en afvejning af benyttelses- og beskyttelseshensyn.

Bidrag

Det er et vigtigt formål med planlægningen at tilvejebringe al relevant information om terrænerne og sikre, at de til områderne knyttede interesser kan indgå i afvejningerne. Materiale, som bør indgå i den kommende driftsplanlægning og ønsker til den kommende arealdrift, ønskes derfor oplyst.”

Endvidere hed det, at

“Skov- og Naturstyrelsen er opmærksom på, at amtet og kommunen ikke kan give en generel godkendelse af en kommende drifts- og plejeplan for området, men at der skal søges om tilladelse til de af planens tiltag der vurderes at kræve en sådan. Skov- og Naturstyrelsen håber dog, at amtet og kommunen vil involvere sig i og acceptere afvejningen mellem de forskellige interesser i forbindelse med drifts- og plejeplanlægningen. Efter styrelsens opfattelse bør det herefter være således, at forsvaret som bruger af planen kan have en berettiget forventning om, at amtet og kommunen vil administrere relevant lovgivning med udgangspunkt i drifts- og plejeplanen. Der tænkes her navnlig på Lov om Planlægning, Naturbeskyttelsesloven og Vandlovsloven. Tiltag som der i forbindelse med udarbejdelse af planen har været enighed om, og som kræver tilladelse, bør der således umiddelbart kunne meddeles tilladelse til. Dette er en af baggrundene for i det hele taget at iværksætte en planlægning af denne type.”

Det blev endvidere meddelt, at Skov- og Naturstyrelsen, efter modtagelse af materiale og gennemførelse af egen kortlægning og registrering af arealet, ville udarbejde et forslag til drifts- og plejeplan. Dette planforslag er efterfølgende tilsendt bidragsyderne til kommentering.

Ved rundvisningen på terrænet d. 16. marts 2001 var der deltagelse af Rømø Jagtforening, foreningen "Kyst, Land & Fjord", Friluftsrådet, Direktoratet for Fødevarer (lodsejer i området) og Sønderjyllands Amt samt private lodsejere (Rømø-Juvre Digelaug) inden for skydeter-rænet.

Efterfølgende har to bidragydere (Dansk Ornitologisk Forening og Friluftsrådet) indsendt forslag og kommentarer til den kommende plan:

11.1 Dansk Ornitologisk Forening

Dansk Ornitologisk Forening- Sønderjylland skriver, at skydeter-rænet i ornitologisk henseen-de er særdeles højt prioriteret både som ynglefugleområde og som rast- og fourageringsområ-de for trækkende fugle. Der er tale om meget betydelige fugleinteresser i såvel kvalitativ og kvantitativ målestok.

Dansk Ornitologisk Forening finder derfor, at det er af afgørende betydning, at eng- og kyst-fugle også fremover kan anvende området og gerne få optimeret deres levevilkår. Netop eng- og kystfugle udgør den gruppe af arter, der i de senere år har været udsat for de største trusler med markante bestandsreduktioner til følge, og er derfor også en fuglegruppe, der kræver særlig hensyntagen.

Der er i forbindelse med plejeplanen gode muligheder for at forene forsvarets brug af området med en optimering af arealernes funktion som betydningsfuldt natur- og fugleområde.

På naturplejeområdet er det vigtigt at sikre en ekstensiv afgræsning med kreaturer og evt. hes-te (helst ikke får). Græsning har tidligere fundet sted især i den sydlige del af området, men det er foreningens indtryk, at græsningen er (delvist) ophørt. Det vil være fordelagtigt at (gen)etablere den ekstensive græsning med bestemmelser om passende græsningstryk, udbin- dingstidspunkt, minimal/ingen gødskning, ingen sprøjtning m.v. Især vadefuglene vil profite-re heraf.

Afvanding er et stort problem i den sydlige del af skydeområdet og især lige syd for skydeter-rænet. Det vil være meget ønskeligt, at lukke flest mulige drængrøfter for på den måde at for-sinke afvanding og udtørring. Dette vil være til store gavn for alle engfugle – både ynglende og rastende/fouragerende fugle.

For at mindske risikoen for birdstrikes indsamles der årligt æg i kolonierne i den nordlige del af området. Vi vil gøre opmærksom på, at der netop her yngler flere meget sjældne arter, bl.a. dværgterne og sandterne. Ligeledes er der en stor bestand af ynglende vadefugle. Det er van-skeligt og kræver stor faglig indsigt og sikkerhed at skelne de enkelte arters æg fra hinanden. Dansk Ornitologisk Forening foreslår, at evt. indsamling af æg, der måtte være nødvendig for flysikkerheden, foretages af sagkyndige, der f.eks. kan lade æg fra de fåtallige terner og vade-fugle blive i rederne.

Det er pudsigt, at der i et område med åbenbart mange forstyrrelser (skydeøvelser) er så store mængder af yngle- og trækfugle. Udover biotopens særlige egnethed kan dette tilskrives, at der er totalt adgangsforbud på skydeter-rænet.

Foreningen anser det for meget afgørende, at dette adgangsforbud opretholdes uanset omfang og intensitet af skydeøvelser nu og i fremtiden. Det er foreningens klare erfaring, at naturind-holdet er rigest i områder, der drives på fuglenes og naturens præmisser. Dansk Ornitologisk Forening kan således ikke anbefale nogen form for rekreativ udnyttelse i selve skydeområdet, hverken anlægsmæssigt eller oplevelsesmæssigt. Den rekreative oplevelse opnås bedst ved udsigt fra eksisterende udgangspunkt ved P-pladsen ved Juvre-diget. Der kan evt. her blive

tale om at indrette særlige faciliteter for publikum. Eneste mulighed for offentlig adgang bør være en/enkelte guidede ture ud i området om året. Disse kan kun finde sted på tidspunkter, hvor de ikke forstyrrer primært de ynglende fugle.

Foreningen gør desuden opmærksom på at opsætning af redekasser til tårnfalk ikke bør finde sted på strandengsområder for at undgå prædation af vadefuglenes unger. Eksisterende redekasser bør fjernes.

11.2 Bidrag fra Friluftsrådet

Overordnet vil Friluftsrådet udtrykke tilfredshed med, at der nu bliver lavet en plan for driften af arealet, herunder en planlægning af i hvilket omfang friluftslivet har mulighed for at benytte dette naturskønne område med dets særprægede natur og fugleliv.

Friluftsrådet ønsker, at der i fremtiden bliver åbnet mere op for området så specielt lokalbefolkningen har mulighed for at færdes på skydeområdet under hensyntagen til forsvarets øvelsesvirksomhed. Det vil i praksis betyde, at både den organiserede og uorganiserede naturbenyttelse har øget muligheder i et vist reguleret omfang, så der samtidig tages hensyn til det specielle tidevandsområde og fugleliv på det nordlige Rømø.

Friluftsrådet vil gerne udtrykke tilfredshed med, at offentligheden i dag har muligheder for at færdes på indersiden af diget og har gode muligheder for at komme til området både til fods og i bil. Der er ønsker om, at det forsat er muligt at færdes her, og at der er mulighed for at benytte det fine udkigstårn ved parkeringspladsen.

Formidling

Friluftsrådet finder anledning til at foreslå, at der for Skydeområde Rømø udarbejdes en publikumspolitik med deraf følgende retningslinier for den offentlige adgang til arealet.

Det vil falde i tråd med Forsvarsministeriets miljøstrategi og med det ene af formålene med udarbejdelsen af drifts- og plejeplaner for forsvarets arealer. Heri ligger, at det således er væsentligt for Forsvarsministeriet ikke i unødigt omfang at afskære offentligheden fra adgang til forsvarets arealer.

Endvidere vil Friluftsrådet opfordre til, at der i lokalaviser og på en hjemmeside informeres om øvelsesområdets aktiviteter, så befolkningen har mulighed for at få at vide, hvornår, om muligt, der er åben for færdsel i området.

Samtidig foreslår Friluftsrådet, at der udarbejdes en lille folder a la Skov- og Naturstyrelsens vandrefoldere, der fortæller om dette særprægede naturområde, landskabet og fuglelivet. Både i en folder, på hjemmesiden og i lokalaviserne vil der samtidig være mulighed for at beskrive reglerne for færdsel i skydeområdet.

Samarbejde med organisationer

Friluftsrådet håber, at forsvaret også fremover vil være imødekommende overfor organisationer der ønsker at benytte området. En dialog mellem de interesserede organisationer og forsvaret kan også være med til at mindske den eventuelle påvirkning af naturen ved en fremtidig øget færdsel i terrænet. Her tænkes på forstyrrelse af fuglelivet eller slid på marsken.

AFVEJNING

12 Afvejning af benyttelse og beskyttelse

De forskellige ønsker og forslag til den fremtidige benyttelse og beskyttelse (kap. 9-11) af terrænet blev drøftet på et afvejningsmøde, afholdt på Skydeområde Rømmø den 1. august 2001. Mødet blev afholdt mellem Flyvertaktisk Kommando, Flyvestation Skrydstrup, Skydeområde Rømmø og Skov- og Naturstyrelsen.

D. 5. september 2001 blev afholdt et lodsejermøde, hvor styrelsens og forsvarets ønsker blev fremholdt for lodsejerne.

Den 2. maj 2002 blev et nyt afvejningsmøde afholdt på Skydeområde Rømmø, idet man i mellemtiden bl.a. havde afventet en ny bekendtgørelse om offentlighedens adgang samt forsvarets ansøgning om opsætning af nye mål i området.

I nedenstående afsnit er begrundet, hvilke tiltag der er blevet enighed om at udføre.

Det skal fremhæves at flere af tiltagene kræver godkendelse fra relevante myndigheder jf. kap. 8, inden de kan iværksættes.

En forudsætning ved vurderingen har været at området er udlagt som uddannelsesområde for forsvaret og forsat skal kunne anvendes som sådan.

12.1 Vurdering af ønsker og forslag fra forsvaret

Forsvarets ønsker om i den kommende periode at opstille et antal nye kulisser som taktiske mål vurderes ikke at forringe vilkårene i væsentlig grad for områdets flora og fauna, medmindre de er i et flademål af større omfang.

Skov- og Naturstyrelsen lagde især vægt på at ingen af de kommende kulisser etableres med faste fundamenter og at etableringen vil ske uden anlægsarbejde, der påvirker strandengene negativt.

Ved de tre eksisterende taktiske mål i form af tre udrangerede lastbiler ses ingen væsentlig forringelse af naturværdierne. Her har mågerne ligefrem flyttet ind i de gamle biler, hvor de anvendes til redebygning (se foto s. 10).

Skov- og Naturstyrelsens største forbehold med henblik på opstilling af de nye kulisser som beskrevet i kap. 9, var forstyrrelsen af det æstetiske billede ved at placere udtjente kampvogne, attrapfly m.m. i landskabet.

Det var Skov- og Naturstyrelsens indtryk at det smukke landskab vil blive en del skæmmet ved de nye tiltag. Styrelsen havde dog forståelse for at der er tale om et militært område, der skal kunne anvendes som sådan, men lagde vægt på, at en eventuel opførelse af nye kulisser sker på en måde så landskabet ikke skæmmes i en unødigt grad. Derfor bør opførelse af de ønskede kulisser så vidt muligt ske i naturmaterialer og med dæmpede farver. Da kulisserne tænkes opført som mål for Flyvevåbnet kan evt. stærke farver/signalmarkeringer påføres kulisserne så de ses fra luften, men ikke er iøjnefaldende fra jordniveau. Her tænkes f.eks. på de hvidmalede tagplader, der skal markere vejforløb.

Dette kunne forsvaret umiddelbart imødekomme. Det er netop formålet at kampvogne og lastbiler skal være svære at se jf. en realistisk situation. Kulissebroen og -huse skal dog etableres i en hvid farve. Man enedes om at hvid nok ikke var den værste farve - set fra jordniveau med himlen som baggrund.

For at opretholde græsning på strandene så Skov- og Naturstyrelsen gerne at de nye målkulisser opstilles i det eksisterende målområde da lodsejere i modsat fald overvejer at flytte kreaturhegningerne op til 300 meter fra de nye målområder. Hertil oplyser forsvaret at der er udarbejdet en kontrakt med berørte lodsejere så engarealet forsat vil blive afgræsset. Forudsat at græsningsmulighederne ikke forringes havde Skov- og Naturstyrelsen ikke yderligere indvendinger, men oplyste at tilladelse til opsætning nye målkulisser skal indhentes ved Sønderjyllands Amt.

Såfremt der opstår behov for at flytte kulisserne foreslog styrelsen, at dette bør ske uden for fuglenes yngletid (medio april til ultimo juni). Bortfalder behovet for kulisserne bør de fjernes. Det kunne godt imødekommes af forsvaret, idet flytning primært vil ske ved indtagning af kulisserne inden vinterperioden. Kulisserne skal kunne flyttes for at variere målscenteret, men dette kan ske uden for fuglenes yngletid.

12.2 Vurdering af ønsker og forslag fra Skov- og Naturstyrelsen

- *Pleje af strandene*

Forsvaret kan imødekomme Skov- og Naturstyrelsens ønske til en bedre pleje af strandene. Der var enighed om *enten* at forsøge at øge græsningen på dele af strandene, som er ved at gro til i græsset Stiv Kvik (kortbilag 2) *eller* foretage en årlig afbrænding i vinterhalvåret.

En forudsætning for græsning er naturligvis at private lodsejere, der ejer græsningsdyrene er villige til at lade dyrene græsse. Græsningen kræver etablering af hegn og evt. broer visse steder så dyrene kan komme ind ved højvande. Såfremt græsning ikke kan lade sig gøre vil forsvaret tilstræbe afbrænding (når vejret tillader det) af Stiv Kvik i vinterhalvåret inden ynglefuglenes ankomst.

Der var enighed om, at afbrænding og øget græsningspleje, udover eksisterende fåregræsning, ikke skal foregå indenfor det nuværende målområde (nord for den røde linie, kortbilag 2) for ikke at tiltrække fugle og dermed øge risikoen for kollisioner mellem fugle og fly.

Fra forsvarets side blev det understreget, at hvis den intensiverede græsningspleje/afbrænding uden for det nuværende målområde mod forventning skulle vise sig at give bird-strikeproblemer må plejen tages op til revision.

- *Reduktion af sprængninger i sælernes yngletid*

De sprængninger, der vurderes at have betydning for sælerne er forsøgssprængningerne på vadehavsfladen, idet forsøgssprængningerne består af meget store sprængladninger.

Det blev forklaret at årsagen til at man foretager forsøg med sprængninger på den åbne sandflade er, at man bagefter kan samle alle stumper op og måle på sprængstykker, afstand til sprængning m.v. Disse forsøg er blevet relevante i forbindelse med Flyvevåbnets operationer i udlandet i de seneste år. Sandfladerne på Skydeområde Rømø er et af de eneste steder i landet, hvor der kan foretages forsøgssprængninger af den art.

Vejrsituationen er ustabil i området uden for sommerperioden, hvor havet hyppigere står ind over sandfladerne. Flyttes sprængningerne i stedet til juli vil det genere de mange turister.

Forsvaret var dog villige til at indstille prøvesprængningerne på sandfladen i sælernes primære yngletid, hvilket vil sige sidste halvdel af juni (fra 15/6).

Aktiviteter forbundet med opbygning og klargøring til evt. prøvesprængninger (transport, færdsel på sandfladen m.m.) vil forsvaret fremover søge at foretage så sælerne generes mindst muligt.

Fra forsvarets side blev der lagt vægt på, at begrænsningen ikke omfatter bortsprængning ved fund af farlig, udetoneret ammunition.

- *Vedrørende bortskræmning og regulering af fugle*

Flyvevåbnet imødekommer allerede Skov- og Naturstyrelsens forslag om at personel, der foretager regulering løbende skal uddannes i kendskabet til fuglene og deres æg således, at kun de arter, der udgør en risiko reguleres. Personellet deltager med jævne mellemrum i kurser på Vildtforvaltningsskolen ved Kalø. Gennem uddannelse sikrer forsvaret, at mågejægerne kan skelne vadefuglenes æg fra stormmåger og hættemågers, idet vadefuglene ved deres lave opflyv ikke udgør en fare for kollision med fly.

Skov- og Naturstyrelsen foreslår om helt at undlade, at foretage lavtgående flyvninger i forårsperioden og dermed slippe for at bortskræmme og regulere i yngletiden kan ikke imødekommes af forsvaret. Det skyldes for det første, at Flyvevåbnets pilotuddannelse følger civile skoler og kurser i USA. Derfor er de tidspunkter, hvor piloter kan flyve på Skydeområde Rømø tilpasset herefter. For det andet er forårsperioden vigtig, idet vejrforholdene her er optimale for flyvninger og ikke mindst for nye piloter under uddannelse.

- *Offentlighedens adgang*

Adgang for offentligheden af Juvre Strandvej ud mod pejletårnet kan godt imødekommes af forsvaret, der vil etablere en stente, lem eller lignende, der sikrer adgang til vejen. Adgang til tårnet vil dog kun kunne ske efter forudgående aftale med tilsynsførende på skydeterrænet.

Forsvaret ved Flyvematerielkommandoen har afklaret udstrækningen af skydeterrænets fareområder og tilkendegiver at der indenfor disse forsat bør være afspærret permanent begrundet i sikkerhedsrisici ved færdsel, men at styrelsens adgangsforslag ligger uden for fareområderne og derfor kan godkendes.

Forsvaret kan desuden anbefale (med henvisning til bekendtgørelsen nr. 64 af 30. januar 2002 om ophold og færdsel på militære områder) at der uden for øvelsesperioder gives adgang fra eksisterende udsigtsplatform til stiforløb på indersiden af diget i sydlig retning mod Juvre Strandvej, se drifts- og plejekort, bilag 2. Der kan kun ske adgang ad stiforløbet, idet der ikke er adgang til de private, hegnede arealer jf. naturbeskyttelsesloven.

Skov- og Naturstyrelsens forslag om at oprette et nyt udsigtspunkt på juvrediget længere mod nord bl.a. for at skåne dette mod slid fra publikum, kan umiddelbart ikke imødekommes af forsvaret, idet det oplyses at forsvaret ikke har råderet over selve diget, men kun fra digefoden. Diget ejes af private lodsejere og administreres af Juvre Digelaug. Digelaugets mening er, at der var behov for en ekstra udkigsplatform.

Styrelsens forslag til forbedring af de militære informationsskilte kan imødekommes af forsvaret. Skiltet, der angiver at brug af kikkert er forbudt vil blive forsynet med en undertavle, der informerer om, at henstillingen kun gælder når der foregår øvelsesaktiviteter d.v.s. når kuglerne i masterne er hejst. Ligeledes vil der på foranledning af bekendtgørelse nr. 64 af 30. januar 2002 (om færdsel gennem forsvarets skydeområder), ved alle indfaldsveje til terrænet,

blive opstillet skilte med ordensreglement med oplysning om retningslinier for civil færdsel og ophold.

Forsvaret er desuden indstillet på, i samarbejde med Lindet Statsskovdistrikt, årligt at arrangere en eller flere annoncerede, guidede ture på skydeterrænet.

12.3 Afvejning af ønsker og forslag fra bidragsyderne

- *Forslag og ønsker fremsat af Dansk Ornitologisk Forening*

Dansk Ornitologisk Forenings ønske om at optimere levevilkårene for eng- og kystfugle er i overensstemmelse med Skov- og Naturstyrelsens forslag om at fordele græsningstrykket så Stiv Kvik afgræsses - alternativt afbrændes – på de yderste strandenge.

Forslaget om helt at undlade brug af pesticider og minimere brug af gødskning på terrænet imødekommes allerede, idet forsvaret kun må anvende pesticider til bekæmpelse af ukrudt, hvor det sikkerhedsmæssigt er påkrævet, hvilket ikke er tilfældet på Skydeområde Rømø. Der foretages ingen gødskning på hverken de statsejede eller private strandenge.

Dansk Ornitologisk Forenings ønske om at hindre afvanding gennem lukning af drængrøfter blev drøftet. Dansk Ornitologisk Forenings ønsker går bl.a. på området syd for det militære område og kan derfor ikke behandles i drifts- og plejeplanen for Skydeområde Rømø. Tilsynsførende ved Skydeområde Rømø oplyste, at der tidligere har været forsøg fra lodsejerside på at lave et stem ved udløbet af den store drængrøft i Trappelå, da tidevandet eroderede jord væk fra siderne af drængrøften når det trængte op.

Forslaget blev drøftet med lodsejerne og man var her enige om, at man ikke havde indvendinger mod, at der blev opsat stem, der i sommerhalvåret kan tilbageholde vand. Lodsejerne gjorde imidlertid opmærksom på, at man ikke mener at et stem ville have nogen effekt, da tidevandet enten ville erodere uden om stemmet eller direkte ødelægge det.

Ud fra den betragtning – og med henvisning til tidligere forsøg - ønskede forsvaret ikke at bruge midler til at opsætte stem i de gamle drængrøfter.

Lodsejerne kunne i øvrigt i den forbindelse oplyse, at grøfterne ikke længere har nogen landbrugsmæssig funktion og grøfterne derfor ikke vedligeholdes.

Foreningens henstilling om, at indsamling af æg i indflyvningsområdet skal foretages af sagkyndige, imødekommes allerede af forsvaret. Forsvaret pointerer, at personel, der foretager regulering med henblik på at reducere risiko for birdstrikes er uddannet mågejægere, der løbende deltager i kurser på Vildtforvaltningsskolen på Kalø. Forsvaret ønsker desuden at fremhæve, at æggene ikke indsamles, men ødelægges på stedet. Æg fra terner og vadefugle reguleres ikke.

Dansk Ornitologisk Forenings foreslår, at eneste mulighed for offentlig adgang bør være enkelte guidede ture i området. Turene bør i såfald finde sted uden for fuglenes yngletid.

Forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen kan imødekomme at guidede ture henover terrænet afholdes uden for fuglenes yngletid, men herudover vil der også blive adgang langs Juvrediget og ad Juvre Strandvej – også i yngletiden, idet det vurderes at færdsel her ikke vil påvirke ynglefuglene.

Ønsket om at fjerne tårnfalkekasserne fra området kan imødekommes af forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen.

- *Forslag og ønsker fremsat af friluftsrådet*

Friluftsrådets ønske om, at der i fremtiden bliver åbnet mere op for offentligheden på skydeterrænet kan imødekommes af forsvaret. Der vil blive adgang fra udsigtsplatformen ved par-

keringspladsen ad vejforløb på indersiden (vestside) af diget i sydlig retning ned til Juvre Strandvej, hvor der er videre adgang ud til pejletårnet. En tur på ca. 2,5 km henover det militære område med udsigt over strangensarealerne. Fra vejen er der gode muligheder for at studere fuglelivet. Der vil kun blive adgang uden for øvelsestidspunkter.

Færdsel på selve strandene uden for vejforløb er ikke tilladt, hvor strandene er indhegnet til græsningsdyr jf. Naturbeskyttelseslovens kap. 4, § 24 stk. 4.

Herudover vil der årligt blive arrangeret annoncerede, guidede ture i området.

Friluftsrådets ønsker, at der fortsat bliver mulighed for at komme ud til skydeterrænet både i bil og til fods og benytte udkigspunktet ved parkeringspladsen i terrænets sydøstlige del. Det er der ingen planer om, at lave om på, men færdsel inde på selve terrænet (uden for det angivne stiforløb) vil fortsat være forbudt begrundet i fare for udetoneret ammunition.

Flyvevåbnet skal jf. forsvarrets egne bestemmelser, advisere skydninger med 14 dages varsel. Af praktiske og ressourcemæssige årsager har Flyvestation Skrydstrup og Skydeområde Rømø p.t. ikke mulighed for at offentlige skydetiderne på internettet. Skydetiderne vil i stedet blive varslet ved opslag (gældende 3 uger frem) på skilte ved terrænets indfaldsveje. Herudover kan hentes oplysninger om skydetider på Skydeområde Rømø på tlf. 7375 5219.

Rådet foreslår, at der udarbejdes en lille folder over området, der beskriver adgangsforhold, landskabet og fuglelivet. Det kan delvis imødekommes da der i forvejen eksisterer en folder udarbejdet af Skov- og Naturstyrelsen, der beskriver færdsels- og oplevelsesmuligheder på Rømø. Det militære område fremgår på et kort i folderen, hvor der også kan læses om landskabet og fuglelivet m.m. Ved revision af folderen er Lindet Statsskovdistrikt indstillet på i højere grad at inddrage og beskrive det militære område.

PLAN

Denne del af drifts- og plejeplanen indeholder en anvisning af, hvorledes den ovenfor gennemgåede afvejning kan realiseres i praksis, herunder hvordan den skal udmøntes i retningslinier for terrænets fremtidige benyttelse, pleje og forbedring.

13 Fremtidige målsætninger og retningslinier

13.1 Overordnet målsætning for den fremtidige benyttelse

Retningslinierne for den fremtidige anvendelse af Skydeområde Rømø skal tilgodese følgende forhold:

- At terrænet er udlagt som militært område, og derfor fortsat skal kunne opfylde forsvarets behov for uddannelsesaktiviteter.
- At den militære benyttelse sker under hensyntagen til landskabelige og biologiske værdier, som i drifts- og plejeplanen søges fastholdt og udbygget.
- At den rekreative benyttelse sker i det omfang det er sikkerhedsmæssigt forsvarligt og ikke forstyrrer den militære brug samt er foreneligt med hensynet til de naturmæssige værdier.

Skydeområde Rømø er udlagt som et militært uddannelsesområde for Flyvevåbnet, primært til indøvning af øvelsesskydninger i form af angreb på jordmål. En målsætning er, at området fortsat skal kunne opfylde forsvarets behov for denne type uddannelsesaktiviteter. Områdets anvendelse til militære øvelsesaktiviteter skal dog fortsat ske under hensyn til og respekt for naturværdierne og de internationale aftaler Danmark har indgået med henblik på at sikre Vadehavet – herunder Skydeområde Rømø.

Udgangspunktet for aktiviteterne bør derfor være, at der ikke sker en naturmæssig forringelse af området. Derfor skal der fortsat fastlægges restriktioner for brugere af terrænet som tilsikrer, at områdets tilstand ikke gradvist forringes.

Naturbeskyttelsesmæssigt er den fremtidige målsætning at fastholde og forbedre Skydeområde Rømø som et værdifuldt strandengsområde uden opdyrkning, bebyggelse, gødskning eller sprøjtning. I naturtypesammenhæng har strandengsarealerne på Skydeområde Rømø både regional og national betydning. Med sine 508 ha udgør det et af de største sammenhængende forlandsarealer langs den danske del af Vadehavet. Strandengene på skydeområdet er derudover unikke ved at være næsten fri for dræning, grøftning, opdyrkning m.v., og repræsenterer derfor et af de få uregulerede, naturlige forlandsområder i Vadehavet.

De botaniske værdier er knyttet til de saltprægede strandenge og tidevandsloer. Imidlertid er den tiltagende tilgroning med græsset Stiv Kvik på den nordligste del af skydeområdet uheldig, idet det høje græs gradvist medfører en floramæssig forringelse af strandengen. Den botaniske målsætning er at fremme den oprindelige strandengsvegetation domineret af Tæt blomstret Hindebæger, Stilket og Stikløs Kilebæger, Strandmalurt, og Engelskgræs. Den fremtidige målsætning i drifts- og plejeplanen er derfor at mindske udbredelsen af Stiv Kvik og at hindre, at de øvrige dele af strandengene udsættes for øget tilgroning. Dette opnås først og fremmest ved at området fortsat afgræsses af får og kreaturer, men afbrænding kan også tages i anvendelse.

Fuglemæssigt udgør skydeområdet et af Danmarks meget vigtige yngleområder for et stort antal vadefugle, specielt skal fremhæves store bestande af Vibe, Rødben og Strandskade. Desuden rummer skydeområdet sjældne ynglefugle som Hvidbrystet Præstekrave, Brushane og Stor Regnspove. I træktiden benytter store flokke af vandfugle strandengene som fødesøgningsområde - bl.a. Knortegæs.

Den ornitologiske målsætning er at tilgodese og forbedre ynglebestanden af vadefugle. Bestanden på 600 par Rødben søges fastholdt. Bestanden af Hvidbrystet Præstekrave (5 par) og Stor Kobbernesnepe (11 par) ønskes fordoblet. En målsætning er endvidere at retablere en bestand af ynglende Sydlig Alm. Ryle, som var nede på 1 par i 2001 og er forsvundet helt i 2002. Denne race er truet i hele sit udbredelseområde, og er en såkaldt "ansvarsart" for Danmark.

Den ornitologiske målsætning opnås ved den rette strandengspleje i form af græsning, og med det korrekte græsningstryk, så der ikke sker unødigt redetramp.

For pattedyrenes vedkommende er det en målsætning at strandfladerne på Skydeområde Rømø fortsat kan fungere som et vigtigt yngleområde for sælerne, hvor de sikres den fornødne ro i yngletiden. Endelig er det en målsætning at bibeholde bestanden af den sjældne Strandtudse, samt de to rødlistede sommerfuglearter Argusblåfugl og Ensianblåfugl. Strandengspleje i form af græsning og høslet er også den rette plejeform til at få opfyldt denne målsætning.

Nedenstående *retningslinier* er aftalt mellem forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen og angiver metoderne, der skal søge at opfylde de ønskede målsætninger:

13.2 Pleje af strandengene

Det optimale er at sikre et tilstrækkeligt græsningstryk på ca. ½ kreatur eller 2 får pr. hektar, hvilket svarer til det nuværende græsningstryk for det samlede areal. Områderne med Stiv Kvik er imidlertid mindre attraktive for græsningsdyrene, hvorfor græsningstrykket fordeler sig skævt med en for lille græsningsintensitet i nord og lidt for høj intensitet i syd. Ved at pleje de arealer med Stiv Kvik, som fremgår af kortbilag 2 er det håbet at arealerne bliver mere attraktive for græsningsdyrene og fordelingen af græsningstrykket udjævnes. Metoden er enten at indhegne de delområder, hvor plejen skal foregå og indsætte kreaturer, der kan græsse kvikken kort eller alternativt foretage en årlig afbrænding. Ved græsning kan det, udover hegn, visse steder være nødvendigt at etablere broer så dyrene kan komme ind ved højvande. Såfremt indhegning og græsning ikke er muligt vil forsvaret tilstræbe (vejrafhængigt) årligt at afbrænde partier med Stiv Kvik, der ligger uden for flyenes målområder, hvorved tilgroning af Stiv Kvik reduceres. Områderne fremgår af drifts- og plejekortet med grøn skravering. Afbrænding skal ske inden ynglefuglene ankommer til området, d.v.s. inden 1. marts. Afbrænding og øget græsningspleje, udover eksisterende fåregræsning, skal ikke foregå nord for den røde linie på kortbilag 2 for ikke at tiltrække fugle og dermed øge risikoen for kollisioner mellem fugle og fly. Området her får derfor hovedsageligt lov at henligge med naturlig udvikling.

De nye kulisser der ønskes opstillet på terrænet jf. afsnit 9.2 (område markeret med rød streg, kortbilag 2) forudsætter at strandengenes plejetilstand ikke forringes. D.v.s. at græsningsintensiteten ikke forringes og tilgroningen med Stiv Kvik ikke øges på baggrund af de opstillede kulisser. For at løse dette har forsvaret indgået en kontrakt med berørte lodsejer, så engarealer der grænser op til de nye kulisser forsat vil blive afgræsset.

Hvis den intensiverede græsningspleje/afbrænding mod forventning skulle vise sig at give bird-strikeproblemer må plejen tages op til revision.

13.3 Hensyn til sælernes yngletid

Sideløbende med drifts- og plejeplanen er der i Miljøministeriets bekendtgørelse om støjregulering af forsvarrets øvelsespladser og skyde- og øvelsesterræner (bekendtgørelse nr. 468 af 13. juni 2002), i samråd med forsvaret, fastsat en aktivitetsfri periode fra 15. juni til 30. juni, hvor der *ikke* må gennemføres militær øvelsesaktivitet (skydninger, sprængninger, flyvninger mv.) på Skydeområde Rømø.

Forsøgssprængninger med op til 1000 kg sprængstof (fordæmmet) må maksimalt foregå én gang hvert andet år udenfor aktivitetsfrie perioder.

Bortsprængning af suspect ammunition kan altid gennemføres, hvis det anses for nødvendigt af sikkerhedsmæssige årsager.

13.4 Bortskræmning og regulering af fugle

Regulering og bortskræmning af fugle i jagerflyenes indflyvningsbaner sker for at hindre kollision mellem lavtgående fly og fugle, hvilket er beskrevet nærmere i afsnit 6.2.

Aftale om behov for regulering aftales ved et årligt møde mellem forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen, lokalt ved Lindet Statsskovdistrikt.

Forsvaret forpligter sig til at sikre at personel, der foretager regulering har tilstrækkeligt kendskab til arterne og deres æg således at der ikke sker utilsigtede reguleringer på vadefugle, der ikke udgør en fare for flysikkerheden.

Skov- og Naturstyrelsen skal jf. Vildtskadebekendtgørelsen hvert år inden 1. marts underrettes om omfanget af reguleringen i det forudgående kalenderår.

Etablering og flytning af de mobile kulisser på terrænet skal planlægges så flytningen tilstræbes at ske uden for fuglenes yngleperiode.

13.5 Generelle retningslinier for øvelsesaktiviteter

Bestemmelser for den militære anvendelse af skydeterrænet er publiceret i "Tactical Air Command Denmark, Air-to-ground Range Orders for EK R38 Romø & EK R47/48.

Forsvaret har desuden lokalt ved Flyvestation Skrydstrup udarbejdet nogle bestemmelser (se afsnit 5.3) for brugen af Skydeområde Rømø. Disse bestemmelser er fortsat gældende.

Se endvidere bestemmelse om aktivitetsfri periode i afsnit 13.3.

13.6 Offentliggørelse af skydninger på skydeterrænet.

Skydeområde Rømø skal, ved opslag på skilte ved terrænets indfaldsveje, offentliggøre skydeaktiviteter på terrænet 14 dage frem.

Oplysninger om skydninger kan desuden fås hos den tilsynsførende på tlf. 73755219.

13.7 Retningslinier for brug af gødskning og sprøjtning

Det er ikke tilladt for forsvaret at gøre brug af gødskning samt sprøjtning med kemiske midler på skydeterrænet (Bl.a. jf. forsvarrets egne bestemmelser).

13.8 Retningslinier for offentlighedens adgang til Skydeområde Rømø

Jf. Forsvarsministeriets bekendtgørelse nr. 64 af 30. januar 2002 og Forsvarskommandobestemmelse, FKO BST 610-4 har offentligheden generelt fri adgang til alle forsvarrets skydeområder og andre militære områder, når disse ikke anvendes til militære aktiviteter. Undtaget

herfra er områder, der af sikkerhedsmæssige årsager er permanent afspærret, hvilket Flyve-materielkommandoen fastlægger gør sig gældende indenfor Skydeområde Rømmø fareområder, angivet på terrænkortet. Fareområderne omfatter stort set hele strandområdet og størstedelen af strandene. Derved vil størstedelen af skydeterrænet forsat være permanent lukket for offentligheden.

Adgang uden for fareområderne skal ske i henhold til Naturbeskyttelseslovens almindelige bestemmelser, se kap. 8. Publikum vil dog opleve terrænet som betydeligt mere åbent end tidligere idet, der nu gives adgang til et ca. 2,5 km langt sti- og vejforløb i den sydlige del af terrænet.

Nye skilte med holdere til ordensreglement

Som en del af drifts- og plejeplanen er der udarbejdet et ordensreglement med oplysninger om de begrænsninger og muligheder der er for offentlighedens ophold og færdsel på Skydeområde Rømmø. Ved de fire naturlige indfaldsveje til terrænet samt ved P-pladsen ved udsigtsplatformen skal der placeres nye skilte, der oplyser om skydeterrænet og adgangsmuligheder. Ordensreglementet for skydeområdet placeres i form af foldere på/ved skiltestanderne, således at reglementet kan medbringes af publikum under færdsel.

Sker der ændringer eller tilføjelser til ordensreglementet vil dette blive opdateret i form af nye foldere.

Ordensreglementet fremgår af bilag 5 i kortlommen bagerst.

13.9 Nødvendige tilladelser til plejetiltag eller etablering af nye anlæg

Faste stillinger og anlæg i relation til myndighedsgodkendelse

Flytning af eksisterende, permanente anlæg, samt etablering af nye, permanente anlæg og opstilling af faste terrænpunkter kan kræve tilladelser fra myndighederne. Afgørelsen, hvorvidt der kræves zonetilladelse træffes af amtet. Tilsvarende er det kommunalbestyrelsen ud fra en samlet vurdering, der træffer afgørelse om hvorvidt der foreligger lokalplanpligt.

Da strandeng-arealerne på Skydeområde Rømmø er omfattet af Naturbeskyttelseslovens § 3 vil ændringer af tilstanden på disse arealer kræve tilladelse fra Sønderjyllands Amt. Dette vurderes også at gælde for pleje i form af afbrænding af Stiv Kvik i vinterhalvåret.

Ændringer af vandløb, grøfter, rørføringer og lignende kræver tilladelse efter Vandløbsloven, der administreres af Skærbæk Kommune.

Relevant lovgivning fremgår af drifts- og plejeplanens kap. 8.

13.10 Planændringer

Nye, faste stillinger/anlæg kræver planændring i relation til nærværende drifts- og plejeplan

Etablering af nye permanente anlæg og opstilling af faste, permanente terrænpunkter, der ikke er beskrevet i drifts- og plejeplanen kræver planændring.

Nye anlæg m.v., som etableres midlertidigt, men som *ikke* er fjernet inden 1 måned fra etablering, regnes normalt som permanente. Se i øvrigt afsnit 2.3.

Nye midlertidige anlæg

Ved midlertidige anlæg og terrænpunkter forstås anlæg og terrænpunkter, der er fjernet inden 1 måned fra etablering/opstilling. Sådanne kan frit etableres indenfor terrænet, forudsat at

etableringen ikke indebærer en påvirkning af arealet eller de omgivende arealer, der er i strid med de retningslinier/restriktioner, der er givet for det pågældende område.

ØKONOMI

14 Økonomiske konsekvensberegninger

De økonomiske overslag omfatter de plejetiltag, der er beskrevet i kapitel 13 og som rækker udover den daglige vedligeholdelse af terrænet.

De økonomiske overslag repræsenterer det på planlægningstidspunktet bedst mulige skøn.

Økonomisk overslag til naturpleje og etablering (markering) af stiforløb

Vurderingerne af de økonomiske overslag er sket ud fra den betragtning, at en entreprenør udfører opgaven (2002-prisniveau) ekskl. moms. En mandtime er her sat til 180 kr/time.

14.1 Afbrænding af Stiv Kvik i vinterhalvåret

I samråd med tilsynsførende for skydeområdet vurderes det at terrænets personel kan foretage den nødvendige årlige afbrænding af Stiv Kvik i mindre etaper fordelt på 5-8 arbejdsdage, hvor det tilsigtes at plejeindsatsen kan neddrøses i løbet af planperioden – afhængig af effekten af plejeindgrebet.

Ved 2-3 mands indsats (afbrænding og tilsyn) anslås en årlig plejeudgift til ca. 25.000 kr. ud fra gældende entreprenørpriser.

Et bedre og på sigt billigere alternativ er hegning og afgræsning med kvæg, såfremt lodsejere kan stille græsningsdyr til rådighed.

14.2 Etablering af stender/smæklåger samt markering af stiforløb.

Fra parkeringspladsen og udsigtsplatformen skal der etableres 3 stender/smæklåger for at sikre et stiforløb ud ad Juvre Strandvej til pejletårnet.

Det vurderes ligeledes at være nødvendigt, at markere stiforløbet fra udsigtsplatformen til Juvre Strandvej som minimum de steder, hvor tilløbende vej- og sporforløb krydser. Markeringen kan ske med placering af ca. 15 mindre, lave pæle af træ, der f.eks. topmarkeres med gul farve.

En smæklåge vurderes, at koste ca. 3000 kr. inkl. materialer og opsætning. Opsætning af 15 markeringspæle anslås til ca. 3500 kr. inkl. materialer og opsætning.

De samlede omkostninger bliver derved til ca. 12.500 kr. inkl. materialer. En voldsom storm sammen med højvande kan forårsage behov for vedligehold. Her antages at materialet skal skiftes en gang i planperioden. Samlet ca. 25.000,-

14.3 Åbning i rækværk på udsigtsplatformens vestside.

Rækværket, der omgiver udsigtsplatformen er etableret af metalrør, hvor der bør skæres en åbning, der indikerer nedgangen til stisystemet på digets vestside. Nedgangen fra digeplatform kan synliggøres ved simpelt rækværk (evt. tov eller lignende). Såfremt der ikke etableres et egentligt trappeanlæg (Juvre Digelaug vurderer at trappeanlæg er unødvendigt i relation til slidfare på diget – i modsat fald må der anlægges trin eller slidmåtte) kan udgiften anslås til ca. 3.500 kr.

Samlede omkostninger for udførelse af drifts- og plejeplanen i hele planperioden (15 år) beløber sig dermed til ca. 405.000 kr., forudsat at vejrforholdene i samtlige vinterhalvår i planperioden er gunstige for afbrænding. Beløbet kan dog minimeres betragteligt såfremt arealerne med Stiv Kvik hegnes og afgræsses med kvæg.

Hertil kommer udgifter til opsætning af 5 nye skilte med folderholdere ved terrænets naturlige indfaldsveje med offentlig adgang samt trykning af ordensreglement (ved Flyvestation Skrydstrup) i form af foldere plus opdatering af disse, såfremt der måtte komme ændringer.

Udgifter til oplysningstavle med information om dyre- og fugleliv (ved pejletårnet) afholdes af Skov- og Naturstyrelsen.

BILAG

15 Oversigt over bilag

Bilag 1: Grund- og øvelseskort over Skydeområde Rømø (i kortlomme bagest)

Bilag 2: Drifts- og plejekort (i kortlomme bagest)

Bilag 3: Arealliste for Skydeområde Rømø

**Bilag 4: Retningslinier for forsvarets anvendelse af skyde- og øvelsesterræner
i relation til Naturbeskyttelseslovens §§ 3-4**

Bilag 5: Ordensreglement (i kortlomme bagest)

Arealliste for Skydeområde Rømø

Da Skydeområde Rømø ikke har nogle træbevoksede områder er der i sagens natur ikke lavet en bevoksningsliste.

Areallisten (afdelingernes særlige beskrivelse) er statusopgørelsen litra for litra pr. marts 2001. Til de enkelte kolonner gives følgende kommentarer:

Afd.: Afdelingsnummer. Lit.: Litra(delareal). Areal: Litraareal i hektar.

Tauron
Skov- og Naturstyrelsen

Tabel 1
Side 1

Distrikt 6124: SKYDEOMRÅDE RØMØ
Skovpart 1: SKYDEOMRÅDE RØMØ
Skov 101: SKYDEOMRÅDE RØMØ

Bevoksningsskema 2001

Afd.	Lit	Areal ha	BX	Anv.	År- gang	Al- der	IX	PK	T	H	D	Masse Ialt	Masse /ha	Bemærkninger
1	a	306.40		STG										
	b	6.00		SØ										Tidevandsrender
	c	0.60		KLK										
	d	2.40		VEJ										
	e	10.70		HED										Klithede
	f	0.30		KLI										
		326.40*												
2	a	1445.20		STB										
	b	195.70		STG										
	c	38.20		SØ										
	d	0.40		AAN										Bombenål m.m
	e	0.20		VEJ										
	f	221.60		KLI										
		1901.30*												
		2227.70**												

Forkortelser

HED = Hede. KLK = Kaserne, lejr, garageområde (bygningsfaciliteter). KLI = Klit. ORE = strandoverdrev STB = Strandbred. STG = Strandeng. SØ = Sølå/tidevandsrende. VEJ = Bilfast vej.

Retningslinier for forsvarets anvendelse af skyde- og øvelseselementer i relation til naturbeskyttelseslovens §§ 3-4.

Store dele af forsvarets skyde- og øvelseselementer er tidligere landbrugsarealer. Ved overgangen til militære øvelsesområder ekstensiveres landbrugsdriften enten kraftigt eller ophører helt, hvilket ofte muliggør forskellige beskyttede naturtypers opståen. Imidlertid hindrer dette ikke fortsat gennemførelse af de militære aktiviteter, som er områdernes hovedformål.

Som efter de hidtil gældende regler er naturbeskyttelseslovens §§ 3-4 nemlig ikke til hinder for en fortsættelse af de beskyttede arealers hidtidige benyttelse. Dette gælder også forsvarets hidtidige benyttelse af arealer og anlæg m.v.

Såfremt forsvaret ejer, erhverver eller lejer arealer, som ikke hidtil har været anvendt til øvelsesformål, vil en overgang til øvelsesformål, der medfører ændringer i tilstanden derimod kræve tilladelse.

En væsentlig intensivering af en hidtil militær benyttelse vil ligeledes kræve tilladelse fra den pågældende amtskommune, jfr. lovens §§ 3-4 og § 65, stk. 3.

Militære aktiviteter

I tilfælde hvor et større areal anvendes til øvelsesformål (f.eks. Oksbøl skydeterræn) vil forskellige dele af området kunne have forskellig benyttelsesintensitet. Vurderingen af om en aktivitet kræver tilladelse efter lovens §§ 3-4 bør derfor ske på grundlag af intensiteten af det pågældende "delområdes" hidtidige anvendelse. Indenfor hvert "delområde" vil den hidtidige anvendelsesgrad kunne fortsætte.

F.eks. vil "delområder", hvor kørsel og lejlighedsvis bortslidning af vegetationen samt dozing, gravning og indgreb i vandløb har fundet sted, fortsat kunne benyttes på denne måde. Dette omfatter også flytning af de enkelte aktiviteter indenfor delområdet, f.eks. flytning af spor efter bæltebøretøjer. Variationer i aktiviteten, f.eks. ændringer af koncentrationen af bæltebøretøjer indenfor de mest benyttede arealer, må anses som i overensstemmelse med hidtidig benyttelse, i hvert fald inden for ret vide rammer.

Derimod vil et sammenhængende areal, der f.eks. ikke hidtil har været anvendt til kørsel med bæltebøretøjer eller lejlighedsvis indgreb i vandløb, ikke uden tilladelse kunne anvendes på denne måde.

Opførelse af permanente anlæg kræver som udgangspunkt tilladelse, f.eks. bygninger, skydevolde og skydebaner. Mindre enkeltstående indretninger (f.eks. "kulisser") af træ eller tilsvarende materiale, som let kan fjernes, kan dog etableres uden tilladelse.

Foranstaltninger som bevirker, at et areal varigt glider ud af den pågældende naturtypedefinition kræver tilladelse. Dette gælder f.eks. tilplantning af heder eller dræning af vådområder.

Ikke militære aktiviteter

For ikke militære aktiviteter på øvelsesområder gælder de samme regler som for civile aktiviteter uden for øvelsesterrænet. Dette indebærer bl.a. at anlæg af vildtagre på beskyttede naturtyper inden for øvelsesterrænet kræver tilladelse efter naturbeskyttelsesloven.

Tvivlstilfælde

I tilfælde hvor forsvaret er i tvivl, om der kræves tilladelse til en aktivitet eller et anlæg, vil forespørgselsordningen i naturtypebekendtgørelsens § 8 kunne anvendes. Det vil sige, at forsvaret kan rette henvendelse til amtet, som inden 4 uger skal besvare forespørgslen. Der henvises i denne forbindelse til s. 24 f i vejledningen om naturbeskyttelsesloven.

Forvaltningsplaner

I en række tilfælde vil det være hensigtsmæssigt, at der udarbejdes en forvaltningsplan for det pågældende militære øvelsesområde, f.eks. i form af en driftsplan. Herved vil man ofte kunne skabe de bedste rammer for den militære anvendelse samtidig med, at der tages hensyn til plante- og dyrelivet. Samtidig vil en forvaltningsplan være et egnet grundlag for en stillingtagen til eventuelle ønsker om dispensation fra bl.a. naturbeskyttelseslovens §§ 3-4.